

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
ERAÕIGUSE INSTITUUT

Liis Rebane

**KEHALINE ENESEMÄÄRATLUSÕIGUS KUI ÕIGUS ERAELU
PUUTUMATUSELE NING VÕIMALIKE RIIVETE ÕIGUSPÄRASUS EUROOPA
INIMÕIGUSTE JA PÕHIVABADUSTE KONVENTSIOONI JA INIMÕIGUSTE
KOHTU LAHENDITE VALGUSES**

Magistritöö

Juhendaja:

LL.M Mari Männiko

Tallinn

2015

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	4
1. KEHALINE ENESEMÄÄRATLUSÕIGUS	7
1.1. Kehaline enesemääratlusõigus Eesti Vabariigi põhiseaduses	10
1.2. Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon ja Euroopa Inimõiguste Kohus.....	12
2. KEHALISE ENESEMÄÄRATLUSÕIGUSE KÄSITLEMINE.....	16
2.1. Piiratud teovõimega isiku kehaline enesemääratlusõigus	17
2.2. Meditsiinilised meetmed.....	20
2.2.1. Sundravi.....	20
2.2.2. Nõusolekuta meditsiiniline uuring.....	22
2.2.3. Nõusolekuta meditsiiniline läbivaatus.....	23
2.2.3. Ravivead	24
2.2.4. Siirdamine.....	25
2.3. Raseduse katkestamine	27
2.3.1. Alaealise õigus abordile.....	29
2.4. Eutanaasia	33
2.5. Kunstlik viljastamine	35
2.6. Seksuaalne vabadus	37
2.7. Transseksuaalsus ning soovahetus.....	39
2.8. Isikute läbiotsimine.....	43
3. KEHALISE ENESEMÄÄRATLUSÕIGUSE VÕIMALIKUD RIIVED JA NENDE ÕIGUSPÄRASUS	44
3.1. Kehalise enesemääratlusõiguse riive on seadusega kooskõlas.....	46
3.1.1. Seaduse kättesaadavuse printsiip.....	47
3.1.2. Õiguspärase ootuse printsiip.....	48
3.2. Riive on demokraatlikus ühiskonnas vajalik	49
3.2.1. Riive on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku huvides	51
3.2.2. Riive on demokraatlikus ühiskonnas vajalik ühiskondliku turvalisuse huvides ...	52
3.2.3. Riive on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi majandusliku heaolu huvides ...	54
3.2.4. Riive on demokraatlikus ühiskonnas vajalik korratuse või kuriteo ärahoidmiseks	55

3.2.5. Riive on demokraatlikus ühiskonnas vajalik tervise ja kõlbluse kaitseks	57
3.2.6. Riive on demokraatlikus ühiskonnas vajalik kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks	60
KOKKUVÕTE	63
ABSTRACT	67
KASUTATUD ALLIKAD	73
Kasutatud kirjandus	73
Kasutatud normatiivmaterjal	76
Kasutatud kohtupraktika.....	77
Eesti Vabariigi Riigikohtu praktika.....	77
Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika	77

SISSEJUHATUS

Inimõigused ja põhivabadused on arutlusteema, mis on alati olnud ning ilmselt ka jääb aktuaalseks, sest õigused ja vabadused puudutavad meid kõiki. Iga inimene tahab oma õiguseid ja vabadusi nautida piiranguteta, kuid alati ei ole see võimalik, sest mängu tulevad ka teiste õigused ja vabadused millega tuleb enda omade nautimisel arvestada. Inimõiguste kaitse kui selline tekkis aga pärast Teist maailmasõda, kui ilmnes, et inimeste õigusi ja vabadusi on võimalik väga intensiivselt ning ulatuslikult riivata ka riigi poolt. Seetõttu hakkas arenema ka riikidevaheline koostöö, mille tulemusel pandi paika inimõiguste rahvusvahelised põhimõtted.¹ Nende rahvusvaheliste põhimõtete alusel hakati mõistma, et kõikide õiguste ja vabaduste nautimine piiranguteta ei ole demokraatlikus riigis võimalik, ilma et see riivaks kellegi teise õigusi ja vabadusi.² Selleks aga, et õiguste ja vabaduste piiramine oleks seaduslik, on paika pandud rahvusvahelised standardid, millal on riive lubatud. Käesolev töö on aga keskendunud juhtumitele, millal on aset leidnud kehalise enesemääratlusõiguse riive.

Kehaline enesemääratlusõigus on osa privaatsusõigusest, mis omakorda kuulub Inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni artikli 8 kaitsealasse, mis sätestab õiguse era- ja perekonnaelu austusele.³ Vaatamata sellele, et isiku kehaline enesemääratlemine on üks intiimsemaid õigusi, ei ole ka selle õiguse nautimine võimalik piiranguteta. Seetõttu on ka käesolev magistritöö keskendunud kehalisele enesemääratlusõigusele kui õigusele eraelu puutumatusel ning võimalike riivete õiguspärasusele Inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni ja Inimõiguste Kohtu kohtupraktika valguses. Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon seetõttu, et artikkel 8 ning sellest tulenevad õigused on kehalise enesemääratlusõiguse aluseks ning tugipunktiks. Samuti tulevad artiklist 8 õigustused, millal on muuhulgas ka kehalise enesemääratlusõiguse riive lubatud. Inimõiguste Kohtu lahendites on aga see õigus sisutatud ning on ka põhjendatud võimalike riivete õiguspärasust või mitteõiguspärasust.

Selleks aga, et artiklist 8 tulenevate õiguste riive oleks õiguspärane ning demokraatlikus riigis vajalik, on Inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni liikmesriikidel vajalik kaaluda, kas olulisem on üksikisiku õigus kehalisele enesemääratlusele või avalik huvi

¹ Kiviorg, M., Land, K., Vallikivi, H. Rahvusvaheline õigus. Tallinn: Juura 2010, lk 124.

² Vallikivi, H. Põhiõiguste ja -vabaduste piiramise seadusliku aluse põhimõttest. *Juridica* 1997, nr. 5, lk 241-253.

³ Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon – RT II 2010, 14, 54.

või kellegi teised õigused ja vabadused. Otsustamaks on aga vaja läbida proportsionaalsustest, kus kaalutakse mõlema poole poolt- ja vastuargumente. Proportsionaalsustestile tugineb ka käesoleva magistritöö püstitatud hüpotees: **“Kehalise enesemääratlusõiguse riive hindamisel tuleb proportsionaalsustesti läbiviimiseks kaaluda vastanduvaid õigushüvesid.”** Hüpoteesi kontrollimiseks on kasutatud andmekogumismeetodit, mis on võimaldanud kohtupraktika läbitöötamise ning kohtupraktika empiirilist analüüsi koos teoreetilises kirjanduses käibivate lahendusmudelitega. Kõige olulisemal kohal on käsitletud Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktika, kus vastanduvad üksikisiku kehaline enesemääratlusõigus avaliku huvi või teiste isikute õiguste ja vabadustega. Inimõiguste Kohtu kohtupraktika on läbi töötatud eesmärgiga, et saada ülevaade vastanduvate õiguste, eelkõige kehalise enesemääratlusõiguse, poolt- ning vastuargumentidest. Vastavalt eeltoodule on kõige olulisem alustada kehalisest enesemääratlusõigusest ning selle mõiste määratlemisest.

Mõistmaks, kust tuleneb kehaline enesemääratlusõigus ning mis täpselt selle alla kuulub on käesolevas töös selgitatud kehalise enesemääratlusõiguse mõiste määratlus ning on välja toodud, kuidas on kehaline enesemääratlusõigus tuletatav õigusest eraelule. Selleks on eelkõige keskendunud Inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni artikli 8 sisustamisele. Seejärel on sisustatud kehalise enesemääratlusõiguse erinevaid väljundeid, et välja tuua võimalikud argumendid, mis toetavad kehalist enesemääratlusõigust. Seetõttu on lähemalt käsitletud piiratud teovõimega isiku kehalist enesemääratlusõigust. Meditsiiniliste meetmete all on toodud välja sundravi, nõusolekuta meditsiinilise uuringu, nõusolekuta meditsiinilise läbivaatuse, ravivigade ning siirdamise käsitus. Väga aktuaakse teemana on käsitletud proleeme seoses raseduse katkestamisega ning sealhulgas ka esilekerkivaid probleeme seoses alaealiste õigusega raseduse katkestamisele. Lisaks on selgitatud eutanaasiaga, kunstliku viljastamisega, seksuaalse vabaduse, transseksuaalsuse ning isikute läbiotsimisega kaasnevat probleeme.

Kõrvutamaks aga õigust eraelule ja kehalisele enesemääratlusõigusele teiste võistlevate õigustega on käesoleva magistritöö kolmandas peatükis sisustatud kehalise enesemääratlusõiguse riived ning on selgitatud nende võimalikku õiguspärasust. Riive õiguspärasuse otsustamiseks on vajalik aga proportsionaalsustesti läbimine ning seetõttu on tuginetud Inimõiguste Kohtu lahenditele, kus on kaalutud võistlevate õiguste vahel. Kuid aga eraelu kaitsva artikli 8 teisest lõikest tuleneb, et võimud ei sekku isiku eraellu muidu, kui kooskõlas seadusega ning kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo

ärahoimiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.⁴ Seetõttu on käesolevas magistritöös sisustatud, mida tähendab, et riive peab olema seadusega kooskõlas. Seadusega kooskõla selgitamiseks on vaja aga mõista seaduse kättesaadavuse ning õiguspärase ootuse printsiipi. Üks olulisemaid aspekte eraelu ja kehalise enesemääratlusõiguse riive õiguspärasuse puhul on aga riive vajalikkus demokraatlikus ühiskonnas. Riive võib demokraatlikus ühiskonnas olla vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoimiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, mistõttu on neid kõiki õigustusi käsitletud alapeatükkidena. Eelkõige on välja toodud olulisemad lahendid, kus on võimalik näha, kas liikmesriik on oma kaalutusõigust õigesti kasutanud ning läbinud proportsionaalsustesti korrektselt. Kaalutusõiguse piiri ületamise puhul on oluline just Inimõiguste Kohtu seisukoht ning põhjendus ning need põhjendused on ka eelmainitud alapeatükkides välja toodud. Kolmandas peatükis on ka tehtud võimalikud järeldused hüpoteesi tõestamiseks.

Magistritöö kokkuvõttes võetakse põhilised probleemid ja olulised tähelepanekud lühidalt kokku ning tuuakse välja peamised ning olulisemad järeldused. Kokkuvõttes on ka selgitatud hüpoteesil põhineva järelduseni jõudmist. Kokkuvõttele järgneb ka veidi mahukam kokkuvõte tehtud magistritööst võõrkeelsetele lugejatele. Samuti on viimasena välja toodud kasutatud allikad kasutatud kirjandusena, kasutatud normatiivmaterjalina ning eraldi kasutatud kohtupraktika Eesti Vabariigi Riigikohtu praktika ning Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikana.

⁴ Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon – RT II 2010, 14, 54.

1. KEHALINE ENESEMÄÄRATLUSÕIGUS

Privaatsuse õigust kui sellist, hakati tunnistama aastal 1890, kui kohtunikud Louis Brandeis ja Samuel Warren avaldasid õigusajakirjas Harvard Law Review artikli „Privaatsuse õigus.“ Nende artklis oli välja toodud, et olemasoleva tavaõiguse põhjal, mis tunnistas isiku puutumatuset põhimõtet, on võimalik kaitsta ka indiviidi privaatsust kui õigust isiklikkusele. Pärast artikli ilmumist hakkasid ka kohtud sellele tuginedes tunnistama privaatsusesse tungimist õiguserikkumisena ning privaatsust hakati seostama isiksuse puutumatuset printsiibiga. Siit tuleneb, et seadus kaitseb privaatsust vaid siis, kui eksisteerib objektiivne ootuspärasus sellele.⁵

Privaatsuse mõiste on kultuuriliselt sõltuv, sest õiguse riive ulatust saab määrata ainult vastava ühiskonna normidele viidates. Privaatsuse olemus on erinevates kultuurides kokkuleppe või traditsiooni küsimus ning tuleb igal juhul vastavalt sisustada.⁶

Privaatsuse õigus on osa üldistest vabadustest ning põhiõigustest. Inimesel on õigus vabale enesemääratlusele, mis sisaldab endas õigust elada nii nagu inimene soovib ja tahab ning seda võimalikult vähese välise sekkumisega. See õigus sisaldab ka kaitset võimaliku riive eest.⁷

Privaatsus koosneb erinevatest aspektidest, milleks on identiteet, omaette olemise ruum, sotsiaalne suhtlemine, kehaline enesemääratlusõigus ja keskkonnakaitse.⁸

Käesolevas töös on privaatsuse aspektidest käsitletud kehalist enesemääratlusõigust kui põhiõigust, mis alati ei kehti piiranguteta. Kehalist enesemääratlusõigust on selgitatud kui midagi, mis on seotud isiku õigusega välistada teised tema isiklikust füüsilisest ruumist. Selleni aitab jõuda õiguslik tunnustus inimeste heaolule ja olemasolule ning mittesekkumine nende kehasse, psühholoogilisse olemusse ja moraalsesse raamistikku.⁹

Euroopa Inimõiguste Kohus on lahendis Y.F. v. Türgi sisustanud, et eraelu mõiste kontseptsioon katab füüsilise ja psühholoogilise puutumatuset. See on puutumuses sellega, et

⁵ Leis, M. Privaatsuse õigusest. Juridica, 1998, nr 7, lk 331-340.

⁶ Leis, M. Privaatsuse õigusest. Juridica, 1998, nr 7, lk 331-340.

⁷ Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004, lk 429.

⁸ Männiko, M. Õigus privaatsusele ja andmekaitse. Tallinn: Juura 2011, lk 18-33

⁹ Marshall, J. Personal freedom through Human Rights Law? Autonomy, Identity and Integrity under the European Convention on Human Rights. Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers 2009, lk 165.

inimese keha on kõige intiimsem osa isiku eraelust.¹⁰ Järelikult on inimese keha inimõiguste kaitse adreksaadiks ning sellele viidatakse privaatsusõiguse raames.

Järgnevalt on lähemalt kirjutatud rahvusvahelistest õigusallikatest, kust tuleneb nii privaatsusõigus kui ka kehaline enesemääratlemisõigus.

Kehaline enesemääratlemisõigus kajastub ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 12.¹¹ Samuti käsitlevad õigust privaatsusele ja kehalisele enesemääratlusõigusele ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artiklid 14 ja 17.¹² Ka Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklist 17 tuleneb õigus privaatsusele.¹³

Lapse õiguste konventsioonist tuleneb, et laste kehaline enesemääratlusõigus peaks olema ühiskondlikust aspektist sama tähtis kui täiskasvanute enesemääratlusõigus, vahest isegi olulisem, kui arvestada, et lapsed on haavatavamad kui täiskasvanud. Konventsioonis väljatoodud sätted kaitsevad lapse õigust kehalisele enesemääratlusele, keelates kehalise karistamise koolis, pärimuslikest tavanditest tulenevad laste kehalised väärkohtlemised ja palju muud.¹⁴

Samuti tuleb erilist tähelepanu pöörata puuetega inimestele, kelle õigusi kaitseb Puuetega inimeste õiguste konventsioon. Konventsiooni eesmärk on edendada, kaitsta ja tagada kõigi inimõiguste ja põhivabaduste täielikku ja võrdset teostamist kõigi puuetega inimeste poolt ning edendada austust nende loomupärase väärkuse vastu. Konventsiooni artiklist 17 tuleneb puuetega inimeste isikupuutumatus kaitse.¹⁵

Meditstiinivaldkonnas on isiku kehalise enesemääratlemisõiguse kohalt oluline Inimõiguste ja biomeditsiini konventsioon, kust tuleneb näiteks, et sekkumine tervise

¹⁰ EIKo 22.07.2003, Y.F v. Türgi, p 33.

¹¹ Inimõiguste ülddeklaratsioon. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/est.pdf (11.11.2014)

¹² Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt – RT II 1994, 10, 11. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/23982> (11.11.2014)

¹³ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:et:PDF> (11.11.2014)

¹⁴ Lapse õiguste konventsioon – RT II 1996, 16, 56. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016> (11.11.2014)

¹⁵ Puuetega inimeste õiguste konventsioon - RT II, 04.04.2012, 6.

valdkonnas võib toimuda üksnes pärast seda, kui asjaosaline isik on informeerituna ja vabatahtlikult andnud selleks oma nõusoleku.¹⁶

Edasiselt on käsitletud eraelu ning kehalise enesemääratlusõiguse käsitlust ning sisustamist Eesti kõige olulisemas õigusaktis, mis on ka inimõiguste kohalt meie õiguses kõige olulisem, Eesti Vabariigi põhiseaduses. Sellele järgnevalt on keskendutud kogu käesoleva magistritöö ülesehituse tõttu Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Konventsioonile ning eelkõige artikli 8 käsitlusele, mis on muuhulgas ka Eesti Vabariigi põhiseadusele eeskujuks sätestades just õigust eraelule.

¹⁶ Inimõiguste ja biomeditsiini konventsioon: inimõiguste ja inimväärikuse kaitse bioloogia ja arstiteaduse rakendamisel - RT II 2002, 1, 2.

1.1. Kehaline enesemääratlusõigus Eesti Vabariigi põhiseaduses

Järgnevalt on käsitletud kehalise enesemääratlemisõiguse kaitset Eesti Vabariigis põhiseaduse alusel ning on selgitatud, millel põhineb eraelu mõiste sisustus Eesti õiguses.

Privaatsuse ja kehalise enesemääratlemisõiguse kohalt on eesti õiguses kõige olulisemad põhiseaduse paragrahvid 19 ja 26, mida tuleb koos vaadelda. Paragrahv 19 sätestab igäihe õiguse vabale eneseteostusele.¹⁷ Riigikohus on § 19 lõiget 1 maininud üldise isiksuspõhiõiguse kohaldamise kontekstis ning et paljudel juhtudel sõltub paragrahv 19 kohaldamine sellest, milline tähendus anda paragrahv 26 esimese lause mõistele „eraelu”.¹⁸

Paragrahvist 26 tuleneb igäihe õigus perekonna- ja eraelu puutumatusle. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks.¹⁹ Põhiseaduse kommenteeritud väljaandest tuleneb, et paragrahvi 26 sõnastamisel on eeskujuks olnud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni²⁰ artikkel 8.²¹ Seega kui arvestada Euroopa Inimõiguste Kohtu artikli 8 tõlgendust, siis muutub põhiseaduse § 26 kaitseala ulatus paragrahvile 19 konkureerivaks üldiseks vabaduspõhiõiguseks ning hõlmab kogu isiku füüsilise ja vaimse puutumatus.²²

Kuigi Inimõiguste konventsiooni on küll eeskujuks võetud, ei kattu põhiseaduse § 26 kaitseala EIÕK artikli 8 kaitsealaga, sest põhiseaduse § 26 kaitseala on kitsam. EIÕK artikkel 8 kaitsealasse jäävad õigused on kaitstud põhiseaduse eri paragrahvides sätestatud õigustega. Põhiseaduse § 18 kaitseb au ja head nime, § 33 kaitseb kodu puutumatus ning § 43 kaitseb sõnumite saladust. Samuti tuleb veel vaadata §-des 27 ja 42, samuti § 44 lõikes 2 sõnastatud õigusi, kuhu alla võivad kuuluda perekonna- ja eraelu üksikud aspektid. Seega kui eraeluline õigus ei ole põhiseaduses kaitstud mõne erisättega, kohaldatakse paragrahvi 26 kui üldsätet. Erisätte olemaolu korral peab § 26 kui üldsäte taanduma.²³

¹⁷ Eesti Vabariigi põhiseadus – RT I, 27.04.2011,2.

¹⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus – kommenteeritud väljaanne, § 19 p 3.1.2.

¹⁹ Eesti Vabariigi põhiseadus – RT I, 27.04.2011,2.

²⁰ Edaspidi ka EIÕK või konventsioon.

²¹ Eesti Vabariigi põhiseadus – kommenteeritud väljaanne, § 26 p 2.

²² Eesti Vabariigi põhiseadus – kommenteeritud väljaanne, § 19 p 3.1.2.

²³ Eesti Vabariigi põhiseadus – kommenteeritud väljaanne, § 26 p 3.

Nagu juba eelnevalt mainitud, siis just § 19 on säte, mis tagab üldise vabaduspõhiõiguse tagades seeläbi ka üldise enesemääramisõiguse. Kommenteeritud väljaandes on mitmes kohas rõhutatud, et ei erialakirjanduses ega kohtupraktikas ei eristata, millised küsimused kuuluvad § 19 kaitsealasse ja millised § 26 kaitsealasse. Siinkohal on kommenteeritud väljaandes põhjendatud, et konventsioonis puudub säte, mis tagaks üldise vabaduspõhiõiguse või isiksuspõhiõiguse. Seetõttu lähevad Euroopa Inimõiguste Kohtus suurem osa enesemääramisõigusega seotud küsimusi konventsiooni artikli 8 eraelu puutumatus kaitsealasse. Seega on ka siin üldisem norm milleks on § 19 lg 1, mis tuleb kasutusele, kui kui mõni eraeluga seotud valdkond ei ole kaetud § 26 kaitsealaga.²⁴ Ka Rait Maruste on öelnud, et § 26 eesmärgiks on kaitsta isiku eraelu ning privaatsust põhjendamatu riive eest, mistõttu on avalikul võimul kohustus mitte sekkuda ning ka kohustus võimaldada kaitsemehhanisme puutumatus tagamiseks.²⁵

Ka Eesti Vabariigi Riigikohus oma lahendis välja toonud, et Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon on Riigikogu ratifitseeritud välisleping, millel on prioriteet Eesti seaduste või muude aktide suhtes.²⁶ Seetõttu on järgnevalt täpsemalt käsitletud konventsiooni ning selle artiklist 8 tulenevat õigust eraelule ja kehalisele enesemääratlusõigusele.

²⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus – kommenteeritud väljaanne, § 26 p 4.

²⁵ Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004, lk 422.

²⁶ RKÜKo 3-1-3-13-03, p 31.

1.2. Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon ja Euroopa Inimõiguste Kohus

Eelkõige on Inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni lähemalt tutvustatud põhjusel, et käesolev magistritöö tugineb konventsioonis tagatud õigustele ning Inimõiguste Kohtu lahenditele, mis tuginevad konventsiooni artiklile 8.

Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioonile kirjutasid Euroopa Nõukogu liikmed alla 4. novembril 1950. aastal Roomas.²⁷ Eesti on konventsiooni liige alates 16.04.1996. Konventsiooniga loodi muuhulgas ka Euroopa Inimõiguste Kohus,²⁸ mis võtab vastu kaebusi, mille puhul on liikmesriik väidetavalt rikkunud konventsiooniga tunnustatud inimõigusi.²⁹

Kuna käesolevas magistritöös on enamjaolt tuginetud, nagu ka Eesti õiguses, Euroopa Inimõiguste Kohtu lahenditele, on järgnevalt enim süvenetud just Inimõiguste ja põhivabaduse konventsiooni artiklite sisule.

Oluline on konventsiooni artiklist 3 tulenev piinamise keeld, millele vastavalt ei või kedagi piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada.³⁰ Õigus olla vaba piinamisest ning ebainimlikust või alandavast kohtlemisest on kõige fundamentaalsemate inimõiguste hulgas, kuna see õigus on seotud isiku puutumatus ja väärikusega ja neid õigusi ei tohi ka riik mingil juhul piirata.³¹ Kohus käsitleb artiklit 3 kui erinormi, siis kui küsimuseks on tõsine sekkumine inimese heaollu, artiklist 8 tulenev õigus eraelu puutumatus tuleb mängu kui sekkumine ei nii tõsine, et kvalifitseeruda kui piinamine või ebainimlik.³²

Konventsiooni artiklist 8³³ tuleneb õigus austusele era- ja perekonnaelu vastu. Esimene lõige sätestab, et igaljuhul on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning korrespondentsi saladust. Teisest lõikest tuleneb, et võimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik

²⁷ Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon – RT II 2010, 14, 54.

²⁸ Edasipidi ka kohus või EIK.

²⁹ <http://humanrights.ee/inimoigused/lepingud/inimoiguste-ja-pohivabaduste-kaitse-konventsioon/> (23.03.2015)

³⁰ Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon – RT II 2010, 14, 54.

³¹ Gomien, D., Harris, D., Zwaak, L. Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter. Saksamaa: Council on Europe Publishing 1996, lk 105.

³² <http://echr-online.info/physical-integrity/> (13.01.2015)

³³ Edasipidi artikkel 8, kuna on töös kesksel kohal.

riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.³⁴

Artikkel 8 on konventsiooni õigustest kõige laiaulatuslikum ning raskesti tõlgendatav. Õiguste riive on võimalik ainult lõikes 2 toodud juhtudel ning ainuerandina konventsiooni artiklis 17 toodud põhimõtetega.³⁵ Artikkel 17 keelab õiguste väärkasutuse ning sätestab, et konventsioonis ei või midagi tõlgendada selliselt, et see annab mingile riigile, isikute grupile või üksikisikule õiguse tegevuseks või teoks, mille eesmärgiks on konventsiooniga sätestatud ükskõik missuguste õiguste või vabaduste kaotamine või nende piiramine suuremal määral kui see on ette nähtud konventsioonis.^{36,37}

Artiklis 8 kajastatud õigusi ei ole võimalik üksteisest selgepiiriliselt eristada ning kaebus privaatsuse riive kohta hõlmab üldjuhul tervet artiklit. See et need õigused on ühendatud ühe artikli alla tugevdab ka nende õiguste kaitset, sest igat õigust kaitseb omakorda terve artikli kontekst.³⁸

Konventsiooni artikleid ning nendest tulenevaid õigusi on palju sisutanud Euroopa Inimõiguste Kohus. Järgnevalt on välja toodud olulisemad lahendid, kus on käsitletud ja sisustatud konventsiooni artiklit 8 ning kehalist puutumatust.

EIK on leidnud, et eraelu puutumatus konventsiooni artikli 8 mõistes hõlmab inimese füüsilist ja psühholoogilist puutumatust. Inimese keha on tema eraelu intiimne aspekt³⁹ ja inimese vaimne seisund on oluline tegur nautimaks õigust eraelule.⁴⁰ Meetmed, mis mõjutavad füüsilist puutumatust ja vaimset tervist, peavad olema jõudnud teatud raskusastmeni, et need oleksid loetavad kui sekkumine eraellu artikli 8 mõistes.⁴¹ Kuigi kohus on ka leidnud, et isegi väikesed sekkumised isiku füüsilisse puutumatusse võivad langeda artikli 8 alla, kui need sekkumised on inimese tahte vastased.⁴²

³⁴ Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon – RT II 2010, 14, 54.

³⁵ Clements, L. *European Human Rights. Taking a case under the Convention*. London: Sweet & Maxwell 1994, lk 157.

³⁶ Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon – RT II 2010, 14, 54.

³⁷ van Dijk, P., van Hoof, G.J.H. *Theory and practice of the ECHR*. Holland: Kluwer Law and Taxation Publishers 1990, lk 396.

³⁸ van Dijk, P., van Hoof, G.J.H. *Theory and practice of the ECHR*. Holland: Kluwer Law and Taxation Publishers 1990, lk 368.

³⁹ EIKo 22.07.2003, *Y.F v. Türgi*, p 32.

⁴⁰ EIKo 06.02.2001, *Bensaid v. Ühendkuningriik*, p 47.

⁴¹ EIKo 06.02.2001, *Bensaid v. Ühendkuningriik*, p 46.

⁴² EIKo 06.06.2005, *Storck v. Saksamaa*, p 143.

Konventsiooni artikliga 8 kaaseb riigile positiivne kohustus kaitsta inimeste kehalist puutumatus oma pädevuse piires. Füüsilise puutumatus kaitse piirid ei ole lepinguriikides selgelt määratletud nagu ka üldised riigi positiivsed kohustused. Kuid Inimõiguste konventsioon peab olema kohaldatud viisil, et isikutele oleks tagatud tõhus õiguste kaitse ning samal ajal ei tohi riiki koormata ebaproportsionaalsete ülesannetega. Kohus peab kaaluma individuaalse ja avaliku huvi vahel. Kui riik ei suuda isikule õigust tagada, ning antud küsimuses puudub rahvusvaheline konsensus, siis Euroopa Inimõiguste Kohus kaalub tasakaalu loomisel nii eluvaldkonda kui probleemi mõju kohtusse pöördujale. Kohus võtab arvesse ka seda, kas positiivse kohustuse olemasolu selles küsimuses on selge ja lihtne täita, või laiaulatuslik ning raskemini täidetav.⁴³

Kohus on kaasuses Niemietz v. Saksamaa tõdenud, et eraelu mõiste ei ole ammendav⁴⁴ ning on eraelu mõistet sisustades eraelu kaitse alla lülitanud mitmeid eraelu aspekte.

Lahendis Pretty v. Ühendkuningriik kohus tõdes, et eraelu mõiste on lai termin, mis sisaldab õigust isiklikule sõltumatusle ja arengule.⁴⁵ Varasemalt on kohus lahendis X ja Y v. Holland eraelu alla omistanud ka isiku füüsilise ja psüühilise puutumatus.⁴⁶ Lahendis Glass v. Ühendkuningriik hõlmas kohus eraelu alla ka arstiabi.⁴⁷ Vaimne tervis loeti eraelu alla kaasuses Bensaid v. Ühendkuningriik.⁴⁸ Kaasusest Tysiac v. Poola tulenes rasedate naiste füüsiline puutumatus seoses abordiga.⁴⁹ Soolisele identiteedile omistati eraelu staatus kaasuses B. v. Prantsusmaa.⁵⁰ Opereeritud transseksuaalide õigus seaduslikule tunnustamisele artikli 8 alusel tuleneb lahendist Christine Goodwin v. Ühendkuningriik.⁵¹ Artikli 8 kaitsealasse kuuluvaks tunnustati ka seksuaalne orientatsioon otsuses Dudgeon vs. Ühendkuningriik.⁵² Lahendis Laskey, Jaggard ja Brown vs. Ühendkuningriik kohus tunnistas, et ka suguelu kuulub artikli 8 kaitsealasse.⁵³ Pretty v. Ühendkuningriik kohus tõi välja, et

⁴³ <http://echr-online.info/physical-integrity/> (13.01.2015)

⁴⁴ EIKo 16.12.1992, Niemietz v. Saksamaa, p 29.

⁴⁵ EIKo 29.04.2002, Pretty v. Ühendkuningriik, p 61.

⁴⁶ EIKo 26.03.1985, X ja Y v. Holland, p 22.

⁴⁷ EIKo 09.03.2004, Glass v. Ühendkuningriik, p 70-72.

⁴⁸ EIKo 06.02.2001, Bensaid v. Ühendkuningriik, p 47.

⁴⁹ EIKo 20.03.2007, Tysiac. v. Poola, p 107-110.

⁵⁰ EIKo 25.03.1992, B v. Prantsusmaa, p 63.

⁵¹ EIKo 11.06.2002, Christine Goodwin v. Ühendkuningriik, p 77.

⁵² EIKo 22.10.1981, Dudgeon v. Ühendkuningriik, p 41.

⁵³ EIKo 19.02.1997, Laskey, Jaggard ja Brown v. Ühendkuningriik, p 36.

artikli 8 alla kuulub ka isiku õigus valida, millist lõppu ta oma elule soovib.⁵⁴ Ka õigus otsustada, kas saada lapsevanemaks või mitte kuulub kaasuse Evans v. Ühendkuningriik alusel artikli 8 kaitsealasse.⁵⁵

⁵⁴ EIKo 29.04.2002, Pretty v. Ühendkuningriik, p 67.

⁵⁵ EIKo 10.04.2007, Evans v. Ühendkuningriik, p 71.

2. KEHALISE ENESEMÄÄRATLUSÕIGUSE KÄSITLEMINE

Kuna kehalise enesemääratlusõiguse mõiste ei ole ammendav, siis selle sisu on võimalik mõista analüüsides Inimõiguste kohtu lahendeid, kus kohus on leidnud artikli 8 riive. Samuti on artikli 8 kaitsealasse kuuluvate õiguste all käsitletud siseriiklikku õigust, mis reguleerib teatud juhtumeid detailsemalt ning aitab mõista artiklist 8 tulenevat õigust kehalisele enesemääratlemisele.

Kuna kehaline enesemääratlusõigus puudutab kõiki inimesi, on kindlasti vaja eraldi vaadelda ka piiratud teovõimega isiku kehalist enesemääratlusõigust. Valdkondade lõikes on oluline käsitleda võimalikke probleeme seoses meditsiiniliste meetmetega, raseduse katkestamisega, eutanaasiaga, kunstliku viljastamisega, seksuaalse vabadusega, transseksuaalsuse ja soovahetusega ning ka isikute läbiotsimisega, sest nende kõikide juhtumite puhul leiab aset riive inimese kehalisele puutumatusse, mis võib olla õigustatud või ka mitte.

2.1. Piiratud teovõimega isiku kehaline enesemääratlusõigus

Piiratud teovõimega isik on alla 18-aastane isik (alaealine) ja isik, kes vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu kestvalt ei suuda oma tegudest aru saada või neid juhtida.⁵⁶ Sellele vaatamata on ka piiratud teovõimega isikutel õigused ning ka kehaline enesemääratlusõigus kehtib neile samal määral mil teistele isikutele. Kuna piiratud teovõimega isikud ning lapsed on haavatavamad kui teised ja ei saa ise oma õigusi alati täiel määral kaitsta, on vajalik nende õiguste kaitsele pöörata suuremat tähelepanu.

Kaasuses X. ja Y. v. Holland pöördus kohtu poole isa, kelle puudega tüdruku oli eralastekodus seksuaalselt väärkasutatud. Lapse isa oli teinud avalduse kriminaalmenetluse alustamiseks, kuid prokurör lükkas avalduse tagasi, sest lapsevanem ei või seda teha 16 aastase tütre asemel ning samal ajal oli politsei seisukohal, et puudega tüdruk ei ole võimeline avaldust iseseisvalt esitama. Kohus tuletas meelde, et riik peab küll hoiduma eraellu sekkumisest, kuid peab sellele vaatamata tagama eraelu puutumatus ka inimestevahelistes suhetes.⁵⁷ Kohus leidis, et rikuti konventsiooni artiklit 8, sest Hollandi õigus ei võimaldanud õiguste praktilist ja efektiivset kaitset.⁵⁸ Õiguste kaitse mittevõimaldamine seisnes selles, et isikul ei olnud võimalik esitada avaldust, mille tagajärjel oleks teo toimepanijat karistatud.⁵⁹ Järelikul peab ka piiratud teovõimega isikul olema võimalus oma õigusi kaitsta.

Piiratud teovõimega isiku ravi on probleemkoht, sest piiratud teovõimega isiku puhul ei ole alati võimalik teada patsiendi soovi ravi kulgemise ning viiside kohta. Inimõiguste ja biomeditsiini konventsiooni artikli 6 kolmandast lõikest tuleneb, et kui täiskasvanu ei ole seaduse järgi võimeline nõusolekut andma vaimupuude või haiguse või muu sama laadi põhjuse tõttu, võib sekkumine toimuda üksnes tema esindaja loal või seadusega ettenähtud isiku või asutuse või muu instantsi loal ning asjaomane isik osaleb loa andmises niipalju, kui see on võimalik.⁶⁰

Võlaõigusseaduse paragrahvist 766 tuleneb arsti kohustus patsienti teavitada ning saada temalt nõusolek.⁶¹ Sama paragrahvi lõige 4 sätestab, et piiratud teovõimega patsiendi

⁵⁶ Tsiviilseadustiku üldosa seadus – RT I, 13.03.2014, 103.

⁵⁷ EIKo 26.03.1985, X ja Y v. Holland, p 23.

⁵⁸ EIKo 26.03.1985, X ja Y v. Holland, p 30.

⁵⁹ EIKo 26.03.1985, X ja Y v. Holland, p 21.

⁶⁰ Inimõiguste ja biomeditsiini konventsioon: inimõiguste ja inimväärikuse kaitse bioloogia ja arstiteaduse rakendamisel - RT II 2002, 1, 2.

⁶¹ Nõmper, A., Sootak, J. Meditsiiniõigus. Juura: Tallinn 2007, lk 67.

puhul kuulub nõusoleku andmise õigus patsiendi seaduslikule esindajale niivõrd, kui võrd patsient ei ole võimeline poolt- ja vastuväiteid vastutustundlikult kaaluma. Kui seadusliku esindaja otsus kahjustab ilmselt patsiendi huve, ei või tervishoiuteenuse osutaja seda järgida. Patsienti ennast tuleb lõikes 1 nimetatud asjaoludest ja tehtud otsustest teavitada mõistlikus ulatuses.⁶² Järelikult vaatamata omaste soovidele jääb lõplik otsus arstile, kes peab lähtuma patsiendi heaolust.⁶³

Alaealistel on õigus kehalisele enesemääratusõigusele sama palju kui täiskasvanutel, kuid kui arvestada, et lapsed on tihtipeale haavatavamad kui täiskasvanud, tuleb nende õiguste kaitsele erilist tähelepanu pöörata. Inimõiguste ja biomeditsiini konventsiooni artikli 6 lõige 2 sätestab, et kui alaealine ei ole seaduse järgi võimeline nõusolekut andma, võib sekkumine toimuda ainult tema esindaja loal või seadusega ettenähtud isiku või asutuse või muu instantsi loal ning alaealise arvamuse osatähtsus suureneb võrdeliselt tema ea ja küpsusastmega.⁶⁴

Alaealise ravimisel põhineb tema tahtega arvestamine samadel põhimõtetel, kui toimub piiratud teovõimega isiku ravimisel. Lapse arvamusega peab arvestama, kui ta mõistab oma seisundit ning omab arvamust.⁶⁵ Kui alaealine aga ei ole võimeline ise arvamust avaldama või otsust tegema, siis tuleb lähtuda tema vanemate soovist.⁶⁶

Kuid alaealise patsiendi eest nõusoleku andmisel ei tohi tema seaduslik esindaja teha lapsele kahjulikku otsust. Siinkohal saab näitena välja tuua Eestis aset leidnud Jehoova tunnistajate lapse kaasuse. Nimelt oli vajalik vereülekannte teostamine, et päästa vastsündinu elu, kuid vanemad keeldusid usulistel põhjustel vereülekandest ning laps suri.⁶⁷ Vanemad ei tohi teha last kahjustavaid otsuseid, sest neil lasub kohustus lapse eest hoolitseda ning seetõttu on lapse õigused olulisemad kui vanemate õigus usuvabadusele.⁶⁸ Kui on vaja teha lapse elu

⁶² Võlaõigusseadus - RT I, 11.04.2014, 13.

⁶³ Pello, G-J. Kas teavitatud nõusoleku saamine enne ravitoimingu tegemist on a priori vajalik või saab ka ilma? Eesti Arst 2015, 94(1), lk 52–53. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.lmp.ee/et/publikatsioonid/artiklid/kas-teavitatud-nousoleku-saamine-enne-ravitoimingu-tegemist-on-a-priori-vajalik-voi-saab-ka-ilma> (13.01.2015)

⁶⁴ Inimõiguste ja biomeditsiini konventsioon: inimõiguste ja inimväärikuse kaitse bioloogia ja arstiteaduse rakendamisel - RT II 2002, 1, 2.

⁶⁵ Pello, G-J. Kas teavitatud nõusoleku saamine enne ravitoimingu tegemist on a priori vajalik või saab ka ilma? Eesti Arst 2015, 94(1), lk 52–53. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.lmp.ee/et/publikatsioonid/artiklid/kas-teavitatud-nousoleku-saamine-enne-ravitoimingu-tegemist-on-a-priori-vajalik-voi-saab-ka-ilma> (13.01.2015)

⁶⁶ Nõmper, A., Sootak, J. Meditsiiniõigus. Juura: Tallinn 2007, lk 69.

⁶⁷ Jaggo, O., Olle, V., Paal, K. Meditsiiniõiguse kommentaarid. Eesti Patsientide Nõukoda: OÜ Greiff Tartu 2003, lk 56.

⁶⁸ Nõmper, A. Jehoova tunnistajate lapse arstide kriminaalasjast. Juridica 2000, nr 4. lk. 215.

päästev otsus, on lõplik otsus arsti teha ning arst peab lähtuma patsiendi tervisest, mis on arsti jaoks ülimuslik. Antud juhtumi puhul oleks võinud võtta arsti vastutusele, kuid prokuratuur ei teinud seda, sest arst ei teadnud ega pidanud teadma, et tal on õigus eirata vanemate tahet, kui see on last kahjustav.⁶⁹

Arstidel on küll kohustus tegutseda patsiendi huvides, kuid tuleb ka arvestada siseriiklikust õigusest tulenevaid eripärasid. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendis *Glass v. Ühendkuningriik* oli tegemist lapsega, kes vajab haiglaravi raske kopsuhaiguse tõttu, kuid lapse ema ja haigla töötajate vahel olid lapse ravi osas sügavad erimeelsused. Lapse ema oli tungivalt morfiini manustamise vastu, kuna kartis et see võib põhjustada lapse surma. Vaatamata vastuseisule otsustasid arstid manustada lapsele morfiini, kui tema tervislik seisund halvenes oluliselt ja pidasid seda vajalikuks.⁷⁰ Kohus leidis, et ravi jätkamine riivas patsiendi õigust eraelule, täpsemalt õigust kehalisele enesemääratlusele.⁷¹ Kohus viitas lahendis, et kui lapse ema oli väljendanud oma vastasust morfiini manustamisele ning haigla töötajad olid sellest teadlikud, siis oleks haigla pidanud taotlema kohtu luba seoses edasiste meetmetega, kui patsiendi olukord oluliselt halveneb. Kuna haigla ei teinud seda, siis kohus leidis, et morfiini manustamine ei olnud demokraatlikus ühiskonnas vajalik ning aset leidis artikli 8 riive.⁷²

Piiratud teovõimega isikute ning laste puhul tuleb märkida, et nemad ei saa alati oma õigusi ise teostada. Seetõttu on oluline, et siseriiklik õigus tagaks neile isikutele kehalise enesemääratlusõiguse kaitse piisaval määral ning vastavalt konventsiooni artiklile 8.

⁶⁹ Pello, G-J. Kas teavitatud nõusoleku saamine enne ravitoimingu tegemist on a priori vajalik või saab ka ilma? Eesti Arst 2015, 94(1), lk 52–53. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.lmp.ee/et/publikatsioonid/artiklid/kas-teavitatud-nousoleku-saamine-enne-ravitoimingu-tegemist-on-a-priori-vajalik-voi-saab-ka-ilma> (13.01.2015)

⁷⁰ <http://echr-online.info/physical-integrity/> (13.01.2015)

⁷¹ EIKo 09.03.2004, *Glass v. Ühendkuningriik*, p 70.

⁷² EIKo 09.03.2004, *Glass v. Ühendkuningriik*, p 83.

2.2. Meditsiinilised meetmed

Tervishoiuteenuse käigus inimese kehalise terviklikkuse riivet õigustavad võimalused on juhud, kui on olemas patsiendi nõusolek ning kui arstil on moraalne kohustus haiget aidata.⁷³ Arstil on kohustus patsienti ravida, kuid sunniviisiliselt ei tohi seda teha ehk arsti tegevus on piiratud patsiendi enesemääratlusõigusega. Õigus kehalisele puutumatusel sisaldab õigust objektiivselt valedele otsustele ehk inimesel ei ole kohustust iseenda tervist hoida. Kui patsient keeldub ravist, et tohi arst teda ravida ning selle eest ei saa arsti ka vastutusele võtta.⁷⁴

Sõltuvalt meditsiiniliste meetmete riive astmest tuleb eristada ning eraldi käsitleda sundravi, nõusolekuta meditsiinilist uuringut, raviviga ning siirdamist.

2.2.1. Sundravi

Tervishoiuteenuse osutamiseks on vajalik patsiendi nõusolek, kui seda ei ole, siis tegutseb arst omavoliliselt.⁷⁵ Arst ei tohi nõusolekuta inimese kehalist puutumatuset vägisi rikkuda isegi kui ravi on patsiendile kasulik.⁷⁶

Võlaõigusseaduse paragrahvis 766 tuleneb patsiendi teavitamise ja tema nõusoleku saamise kohustus. Esimene lõige sätestab, et tervishoiuteenuse osutaja peab patsienti teavitama patsiendi läbivaatamise tulemustest ja terviseseisundist, võimalikest haigustest ja nende kulgemisest, vajaliku tervishoiuteenuse kättesaadavusest, olemusest ja otstarbest, selle osutamisega kaasnevatest ohtudest ja tagajärgedest ning teistest võimalikest tervishoiuteenustest. Lõikest 3 tuleneb, et patsiendi võib läbi vaadata ja talle tervishoiuteenust osutada üksnes tema nõusolekul ning patsient võib nõusoleku mõistliku aja jooksul pärast selle andmist tagasi võtta.⁷⁷

Seega on arsti jaoks vajalik tervishoiuteenuse osutamise leping, mis tõestab, et patsient on nõusoleku andnud. Patsiendi nõusolek on eelkõige vajalik sellepärast, et

⁷³ Nõmper, A., Sootak, J. Meditsiiniõigus. Juura: Tallinn 2007, lk 121.

⁷⁴ Nõmper, A. Jehoova tunnistajate lapse arstide kriminaalasjast. Juridica 2000, nr 4. lk. 213.

⁷⁵ Nõmper, A., Sootak, J. Meditsiiniõigus. Juura: Tallinn 2007, lk 120.

⁷⁶ Jaggo, O., Olle, V., Paal, K. Meditsiiniõiguse kommentaarid. Eesti Patsientide Nõukoda: OÜ Greiff Tartu 2003, lk 53.

⁷⁷ Võlaõigusseadus - RT I, 11.04.2014, 13.

igasugune sekkumine patsiendi tervisesse on tema kehalise puutumatus riivamine ning inimene peab ise saama otsustada, mis tema kehaga tehakse. Otsuse tegemiseks on tal vajalik teada ravi olemust ja selle tagajärgi.⁷⁸

Järelikult on üldiseks reegliks patsiendi nõusoleku olemasolu⁷⁹ kuid vältimatut abi tuleb osutada ka patsiendi nõusolekuta.⁸⁰ Võlaõigusseaduse paragrahv 766 lõikest 6 tuleneb erand, et seadusega sätestatud juhtudel ja ulatuses ei ole patsiendi ega tema seadusliku esindaja nõusolek tervishoiuteenuse osutamiseks vajalik.⁸¹ Tänu sellele sättele ei ole võimalik arsti vastutusele võtta ainuüksi patsiendi nõusoleku puudumise tõttu. Vastutusele saab arsti võtta siis, kui teenus ei vastanud kvaliteedile või arst rikkus hoolsuskohustust.⁸²

Eelmainitud erandist tulenev õigus on sätestatud võlaõigusseaduse §-s 767, kust tuleneb tervishoiuteenuse osutamine otsustusvõimetule patsiendile. Lõikes 1 on sätestatud, et kui patsient on teadvuseta või ei ole muul põhjusel võimeline taht avaldama (otsusevõimetu patsient) ning tal ei ole seaduslikku esindajat või seaduslikku esindajat ei ole võimalik kätte saada, on tervishoiuteenuse osutamine lubatud ka patsiendi nõusolekuta, kui see on patsiendi huvides ja vastab tema poolt varem avaldatud või tema eeldatavale tahtele ja tervishoiuteenuse viivitamatu osutamata jätmise oleks ohtlik patsiendi elule või kahjustaks oluliselt patsiendi tervist. Patsiendi varem avaldatud või eeldatav tahe tuleb vastavalt võimalustele selgitada välja patsiendi omaste kaudu.⁸³

Esineb ka mitmeid inimõiguste kohtu lahendeid, kus on puudunud isiku nõusolek raviks ning kohus on tuvastanud artikli 8 ehk kehalise enesemääratlusõiguse riive.

Inimõiguste kohtu lahendis Storck v. Saksamaa oli kaebajaks isik, kes veetis pea 20 aastat psühhiaatrilistes institutsioonides. Selle aja jooksul polnud talle kordagi määratud

⁷⁸ Pello, G-J. Kas teavitatud nõusoleku saamine enne ravitoimingu tegemist on a priori vajalik või saab ka ilma? Eesti Arst 2015, 94(1), lk 52–53. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.lmp.ee/et/publikatsioonid/artiklid/kas-teavitatud-nousoleku-saamine-enne-ravitoimingu-tegemist-on-a-priori-vajalik-voi-saab-ka-ilma> (13.01.2015)

⁷⁹ Matjus, M. Kas arst võib ravida teadvusetut patsienti? Meditsiiniuudised 05.02.2013. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.sorainen.com/UserFiles/File/Publications/article.kas-arst-voib-ravida-teadvusetut-patsienti.2013-02-05.est.marim.pdf> (13.01.2015)

⁸⁰ Jaggo, O., Olle, V., Paal, K. Meditsiiniõiguse kommentaarid. Eesti Patsientide Nõukoda: OÜ Greiff Tartu 2003, lk 56.

⁸¹ Võlaõigusseadus - RT I, 11.04.2014, 13.

⁸² Pello, G-J. Kas teavitatud nõusoleku saamine enne ravitoimingu tegemist on a priori vajalik või saab ka ilma? Eesti Arst 2015, 94(1), lk 52–53. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.lmp.ee/et/publikatsioonid/artiklid/kas-teavitatud-nousoleku-saamine-enne-ravitoimingu-tegemist-on-a-priori-vajalik-voi-saab-ka-ilma> (13.01.2015)

⁸³ Võlaõigusseadus - RT I, 11.04.2014, 13.

eestkostjat ning samuti polnud tema ise kunagi nõustunud kinnipidamisega. Samuti polnud kohtuotsust, mis oleks õigustanud tema kinnipidamist. Psühhiaatriline eksperdiarvamus kinnitas, et isikul pole kunagi olnud psüühikahäiret. Siseriiklikud kohtud keeldusid asja arutamast.⁸⁴ Lisaks sellele, et isiku kinnipidamine psühhiaatrilises institutsioonis oli ebaseaduslik, leidis kohus, et aset leidis ka artikli 8 riive. Kaebaja avaldas pidevat vastupanu ravimite manustamisele, mistõttu tihtipeale manustati talle ravimeid jõuga ning tahte vastaselt. Lisaks kahjustasid aluseta manustatud ravimid ka tema tervist. Kohus leidis, et kui ravimite manustamine leidis aset isiku tahte vastaselt, siis sellest piisab, et tuvastada isiku kehalise enesemääratlusõiguse riive ning sisuline hindamine pole vajalik.⁸⁵

Ka lahendis X v. Soome on kohus kinnitanud, et sunnitud ravimite manustamine on tõsine sekkumine isiku kehalisele puutumatusse ning peab seetõttu tuginema seadusele, mis annab isikule võimaluse kaitseks arstide omavoli eest.⁸⁶

Ülaltoodust lähtuvalt on igasugune isiku tahte vastaselt teostatud ravi ning manustatud ravim artiklist 8 tuleneva kehalise puutumatusse riive. Sundravi seaduslikkusest ning kehalise puutumatusse riive õiguspärasusest on lähemalt töö kolmandas peatükis.

2.2.2. Nõusolekuta meditsiiniline uuring

Inimestele tehtav arstiteaduslik või bioloogiline uuring on meditsiiniline uuring, kui selle eesmärgiks on saada uut arstiteaduses kasutatavat teavet. Kuid uuringu läbiviimiseks on vajalik isiku nõusolek osaleda selles konkreetses uuringus ning ta peab teadma uuringu eesmärki ja sisu, võimaliku kasu ja ka riske.⁸⁷

Inimõiguste ja biomeditsiini konventsiooni artikkel 16 sätestab uuritava isiku kaitse. Artiklist tuleneb et inimuuringu võib teha üksnes siis, kui kõik järgmised nõuded on täidetud:

- i) inimuuringu ei ole võrdväärset alternatiivi;
- ii) asjaomase isiku risk ei ole suurem kui uuringu eeldatav kasu;

⁸⁴ Euroopa inimõiguste kohtu lahendite lühikokkuvõte. Mental disability advocacy center, 2007, lk 63-64.

⁸⁵ EIKo 16.09.2005, Storck v. Saksamaa, p 144.

⁸⁶ EIKo 03.07.2012, X v. Soome, p 220.

⁸⁷ Jaggo, O., Olle, V., Paal, K. Meditsiiniõiguse kommentaarid. Eesti Patsientide Nõukoda: OÜ Greiff Tartu 2003, lk 57.

iii) sõltumatu kontroll on uuringu teadusliku väärtuse ja otstarbekuse kindlaks teinud, mitme eriala asjatundjad on hinnanud uuringu eetilist külge ning uuringukava on kinnitanud pädev instants;

iv) uuritavale isikule on talle seaduses ettenähtud õigused ja kaitseabinõud teatavaks tehtud;

v) konventsiooni artiklis 5 nimetatud nõusolek on antud sõnaselgelt ja kindla juhtumi kohta ning nõusolek on dokumenteeritud. Nõusoleku võib igal ajal vabalt tagasi võtta.

Inimõiguste ja biomeditsiini konventsiooni artiklist 17 tuleneb, et nõusoleku andmiseks võimetu isiku puhul on vajalik täita artiklist 6 tulenevad nõuded, kus on läbiv joon, et vajalik on esindaja nõusolek ning et peab olema tõenäoline, et uuring toob isiku tervisele otsest ja tuntavat kasu.⁸⁸

Seega on ka meditsiiniuuringute puhul ilmtingimata vajalik isiku enda või esindaja nõusolek, et mitte riivata isiku kehalist enesemääratlusõigust.

2.2.3. Nõusolekuta meditsiiniline läbivaatus

Sarnaselt meditsiinilisele ravile ning uuringutele on ka meditsiiniliste läbivaatuste puhul vajalik isiku nõusolek, sest ka läbivaatus riivab isiku kehalist puutumatus.

Inimõiguste kohtu kaasuses Y.F v. Türgi vahistati kaebaja kahtlusega terroristlikule organisatsioonile kaasaaitamises. Pärast nelja päeva vahi all olemist saadeti ta arstlikusse kontrolli ning seejärel günekoloogi juurde, kes teostas günekoloogilise läbivaatuse naise tahte vastaselt. Türgi valitsus väitis, et see oli vajalik kontrollimaks, kas politsei oli naist seksuaalselt väärkohtlenud.⁸⁹ Kohus tõi lahendis välja, et inimese keha on kõige intiimsem osa isiku eraelust ning igasugune tahtevastane meditsiiniline sekkumine, isegi kui see on vähese tähtsusega, kujutab endast kehalise puutumatus riivet.⁹⁰

Järelikult isegi läbivaatus, mis riivab isiku keha vähesemal määral kui näiteks ravi, loetakse artikli 8 ning kehalise enesemääratlusõiguse kaitsealasse.

⁸⁸ Inimõiguste ja biomeditsiini konventsioon: inimõiguste ja inimväärikuse kaitse bioloogia ja arstiteaduse rakendamisel - RT II 2002, 1, 2.

⁸⁹ <http://echr-online.info/physical-integrity/> (13.01.2015)

⁹⁰ EIKo 22.07.2003, Y.F v. Türgi, p 33.

2.2.3. Ravivead

Arstil on eetiline ja õiguslik kohustus patsienti ravida kuid on ka reegel, et inimest võib ravida vaid tema nõusolekul. Igasugune ravitoiming rikub patsiendi kehalist puutumatus. Patsiendi nõusolek on õigusliku tähendusega vaid siis patsient on teadlik ravitoimingu sisust ja mõjust ning sellega kaasnevatest ohtudest.⁹¹ Isegi kui arst ravib isikut tema nõusolekul, on ravivigade puhul arsti vastutus karistusõiguslik.⁹²

Inimõiguste kohus on ravivigade temaatikat arutanud kaasuses Csoma v. Rumeenia, kus oli tegu naisega, kes kaotas võimaluse lapsi saada pärast mitmeid meditsiinilisi ebaõnnetumisi, mistõttu tuli emakas eemaldada.⁹³ Kohus rõhutas, et on oluline isikutele, kelle tervis on ohus, võimaldada juurdepääsu teabele, mis võimaldab seda ohtu hinnata. Sellest saab järeldada, et liikmesriikidel on kohustus võtta kasutusele vajalikud meetmed tagamaks, et arstid võtaksid arvesse võimalikud tagajärjed patsiendi füüsilisele puutumatusle ning teavitaksid patsienti sellest piisavalt palju varem, et patsient saaks anda oma nõusoleku.⁹⁴ Seega leidis aset ariklist 8 tuleneva eraelu riive, sest jättes patsiendile teatamata protseduurist tulenevad riskid, ei kaasatud teda võimaliku raviplaani ning tagajärgede arutamisele ja otsustamisele.⁹⁵

Inimõiguste konventsioonist tulenevalt langevad paljud ravivead aga artikli 3 kaitsealasse, mis sätestab, et kedagi ei või piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda.⁹⁶ Kui aga raviviga põhjustab kellegi surma, on kohus seda paljudes lahendites käsitlenud kui artikli 2 riivet, mis käsitleb õigust elule.

⁹¹ Jaggo, O., Olle, V., Paal, K. Meditsiiniõiguse kommentaarid. Eesti Patsientide Nõukoda: OÜ Greiff Tartu 2003, lk 53.

⁹² Jaggo, O., Olle, V., Paal, K. Meditsiiniõiguse kommentaarid. Eesti Patsientide Nõukoda: OÜ Greiff Tartu 2003, lk 53.

⁹³ EIKo 15.01.2013, Csoma v. Rumeenia, p 7-10.

⁹⁴ EIKo 15.01.2013, Csoma v. Rumeenia, p 42.

⁹⁵ EIKo 15.01.2013, Csoma v. Rumeenia, p 68.

⁹⁶ Article 3: Freedom from torture and inhumane and degrading treatment or punishment. Human Rights Review 2012, lk 76. Arvutvõrgus kättesaadav: http://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/documents/humanrights/hrr_article_3.pdf (20.04.2015)

2.2.4. Siirdamine

Elundi või koe siirdamisel on tegu ravitoiminguga ja kehtivad samad reeglid, vaid patsiendi nõusolekule kohalduvad suuremad nõuded. Siinkohal on olulised patsiendi nõusolek ning elus doonori puhul ka tema nõusolek. Kuna siirdematerjali võtmine elus inimeselt võib ohustada tema tervist suurel määral ning toiming ei ole tema enda huvides, on eriti oluline doonori vaba tahe.⁹⁷

Reeglid seoses siirdamisega tulenevad rakkude, kudede ja elundite käitlemise ja siirdamise seadusest. Paragrahvis 7 on sätestatud raku, koe ja elundi retsiipiendile ehk saajale siirdamise tingimused ning kõige olulisemaks tingimuseks on retsiipiendi teadev nõusolek.

Elusdoonorilt raku, koe ja elundi eemaldamise tingimused on sätestatud paragrahvis 9, kust tuleneb, et elusdoonorilt võib raku, koe või elundi eemaldada, kui:

- 1) elusdoonorilt on saadud teadev nõusolek raku, koe või elundi eemaldamiseks ja siirdamiseks;
- 2) elusdoonori tervise uuringud kinnitavad, et eemaldamisega seotud oht elule või tervisele ei ületa mis tahes muu sama raskusastme operatsiooniga seotud ohtu;⁹⁸

Inimõiguste ja biomeditsiini konventsiooni artikkel 20 võimaldab ka erandit elundi eemaldamiseks nõusoleku andmiseks võimetult isikult. Lõikest 2 tuleneb, et erandkorras võib nõusoleku andmiseks võimetult isikult eemaldada taastuva koe juhul, kui rakendatakse seaduses ettenähtud kaitseabinõusid ning kui on täidetud teatud nõuded.⁹⁹

Surnud doonori puhul ei ole probleemiks oht isiku elule vaid juriidilised küsimused.¹⁰⁰ Need tingimused on loetletud paragrahvis 11, mis sätestab, et surnud doonorilt võib raku, koe või elundi eemaldada, kui isiku surm on tuvastatud, surnud doonor oli eluajal avaldanud tahet loovutada surma järel rakke, kudesid või elundeid siirdamiseks või puuduvad andmed selle kohta, et ta oleks olnud selle vastu ja raku, koe või elundi eemaldamine ei takista vägivaldselt surnud isiku kohtuarstlikku ekspertiisi.

⁹⁷ Jaggo, O., Olle, V., Paal, K. Meditsiiniõiguse kommentaarid. Eesti Patsientide Nõukoda: OÜ Greiff Tartu 2003, lk 70.

⁹⁸ Rakkude, kudede ja elundite käitlemise ja siirdamise seadus - RT I, 12.07.2014, 116.

⁹⁹ Inimõiguste ja biomeditsiini konventsioon: inimõiguste ja inimväärikuse kaitse bioloogia ja arstiteaduse rakendamisel - RT II 2002, 1, 2.

¹⁰⁰ Jaggo, O., Olle, V., Paal, K. Meditsiiniõiguse kommentaarid. Eesti Patsientide Nõukoda: OÜ Greiff Tartu 2003, lk 74.

Sama paragrahvi lõige 2 sätestab, et kui puuduvad andmed surnud isiku eluajal väljendatud arvamuse kohta surmajärgse siirdamise suhtes, on surnud isiku arst kohustatud võimaluse korral surnud isiku lähedase kaudu välja selgitama isiku tahte tema eluajal. Kolmandast lõikest tuleneb, et teised isikud ei või keelata raku, koe või elundi eemaldamist, kui isik on eemaldamise ja siirdamisega eluajal nõustunud. Teised isikud ei või lubada raku, koe või elundi eemaldamist, kui surnud isik on surmajärgsest siirdamisest eluajal keeldunud.¹⁰¹

Surnud isikult elundite ja kudede eemaldamist ilma lähedaste nõusolekuta on inimõiguste kohus käsitlenud lahendis *Elberte v. Läti*. Kaasuses hukkus liiklusõnnetuses kaebaja abikaasa ning siseriikliku menetluse käigus tuvastati, et surnult eemaldati kudesid ja elundeid lähedaste nõusolekuta. Kriminaalmenetlus arstide vastu lõpetati põhjendusega, et seadus ei nõudnud otseselt lähisugulase nõusolekut kudede ega elundite eemaldamiseks.¹⁰² Kohus leidis, et riivati kaebaja õigust eraelule ning kaebajal ei olnud võimalik ette näha, milliseid samme ta peab võtma, et keelata oma abikaasa elundite ja kudede kasutamine. Kohus leidis ka, et Läti seadused ei olnud sõnastatud piisavalt täpselt ning ei taganud õiguskaitset arstide omavoli eest.¹⁰³ Siit järeldub, et isiku kehaline enesemääraltusõigus kehtib ka pärast surma, kuid selle kaitse viisid võivad väljenduda läbi teiste isikute õiguste.

Kokkuvõtvalt on siirdamisel võimalik doonorina kasutada elus teovõimelist inimest, erandjuhtudel elus teovõimetut inimest ning ka surnud inimese elundeid, kudesid ja rakke, kuid alati on vajalik kas isiku enda nõusolek või tema omaste nõusolek.

¹⁰¹ Rakkude, kudede ja elundite käitlemise ja siirdamise seadus - RT I, 12.07.2014, 116.

¹⁰² EIKo 13.01.2015, *Elberte v. Läti*, p 6- 12.

¹⁰³ EIKo 13.01.2015, *Elberte v. Läti*, p 115- 117.

2.3. Raseduse katkestamine

Abordi lubatavus on oluline küsimus, mis puudutab kehalist enesemääratlusõigust ning on seotud eraelu kaitsega.¹⁰⁴ Raseduse katkestamise mõiste õiguses tuleneb raseduse katkestamise ja steriliseerimise seaduse paragrahvist 2, mis sätestab, et raseduse katkestamine on embrüo või loote eemaldamine emakaõõnest kirurgiliselt või ravimite manustamisega.¹⁰⁵ Loode on seotud teda kandva naise organismiga ning see on aluseks sellele, et naine võib ise otsustada, kas aborti teha või mitte.¹⁰⁶ Teiselt poolt on loode aga iseseisev inimelu, mis ei kuulu kellelegi teisele ning seetõttu on seisukohti, mis ulatuvad naise piiramatust kehalisest enesemääratlemisõigusest kuni eranditena abordikeeluni.¹⁰⁷

Eestis võib rasedust katkestada vastavalt raseduse katkestamise ja steriliseerimise seaduse paragrahvis 6 toodud tingimustele. Lõikest 1 tuleneb, et rasedust võib katkestada, kui see on kestnud vähem kui 12 nädalat. Lõikest 2 tulenevad tingimused, millal võib kauem kui 12 ning kuni vähem kui 21 nädalat kestnud raseduse katkestada. See on lubatud kui:

- 1) rasedus ohustab raseda tervist;
- 2) sündival lapsel võib olla raske vaimne või kehaline tervisekahjustus;
- 3) raseda haigus või tervisega seotud probleem takistab lapse kasvatamist;
- 4) rase on alla 15-aastane;
- 5) rase on üle 45-aastane.¹⁰⁸

Põhiseaduse paragrahvist 16 tuleneb igäihe õigus elule. Põhiseaduse kommentaarides on paragrahv 16 juures on välja toodud lisatingimused raseduse katkestamiseks naise vabal tahtel lubatavusele: rasedus katkestatakse tegevusluba omavas tervishoiuasutuses, kui on läbi viidud nõustamine ning raseduse katkestamist lubavad meditsiinilised näidustused on kindlaks tehtud vähemalt kolme arsti otsusel.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Männiko, M. Õigus privaatsusele ja andmekaitse. Tallinn: Juura 2011, lk 30.

¹⁰⁵ Raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus - RT I, 20.02.2015, 11.

¹⁰⁶ Nõmper, A., Sootak, J. Meditsiiniõigus. Juura: Tallinn 2007, lk 174.

¹⁰⁷ Nõmper, A., Sootak, J. Meditsiiniõigus. Juura: Tallinn 2007, lk 175.

¹⁰⁸ Raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus - RT I, 20.02.2015, 11.

¹⁰⁹ Eesti Vabariigi põhiseadus – kommenteeritud väljaanne, § 16 komm. 5.

Riigikohus on leidnud, raseduse katkestamine on naise õigus vabale eneseteostusele, sealhulgas kehalisele enesemääratlusele, ning peab olema lubatud kuni see kaalub üles sündimata lapse elu.¹¹⁰

Riigiti on raseduse katkestamine väga erinevalt reguleeritud ning on igasugustel alustel keelatud Andorras, Maltal ja San Marinos ning paljudes liikmesriikides on raseduse katkestamiseks kehtestatud erinevad piirangud.¹¹¹ Inimõiguste kohus on nõustunud, et riikidel on õigus piirata aborti kättesaadavust. Aborti mittelubatavus õigusliku regulatsioonina puudutab naise isiklikku elu, mis võib olla kuid ei pruugi olla õigustatud inimõiguste konventsiooni artikli 8 teise lõikega.¹¹² Juba aastal 1977, lahendis Brüggemann ja Scheuten v. Saksamaa,¹¹³ oli kohus seisukohal, et aborti täielik keelustamine oleks lubamatu sekkumine eraelu kaitsealasse konventsiooni artikli 8 alusel.

Oluline inimõiguste kohtu lahend seoses raseduse katkestamisega on lahend, kus kohtu poole pöördusid kolm Irimaal resideeruvat naist A, B ja C, kes kõik käisid 2005 aastal Suurbritannias rasedust katkestamas, sest neil polnud võimalik Irimaal rasedust katkestada. Nad pöördusid Inimõiguste kohtu poole, kus kohus kahel juhul ei tunnistanud artikli 8 riivet, sest kohus märkis, et konventsiooni artiklit 8 ei saa tõlgendada kui naisele antud õigust abordile.¹¹⁴

Poola siseriiklikust õigusest tuleneb, et raseduse katkestamine on teatud juhtudel lubatud, kuid järgnevatest lahenditest tuleneb, et see õigus ei ole alati praktiliselt teostatav. Lahendis Tysiac v. Poola leidis kohus, et riigil on positiivne kohustus luua menetluslik raamistik, mis võimaldab rasedal ka realselt kasutada oma õigust rasedust katkestada.¹¹⁵ Lahendis R. R. vs. Poola oli tegu noore raseda naisega, kellele arstid olid öelnud, et on suur võimalus, et sünnib puudega laps. Sellele vaatamata ei olnud naisel võimalik rasedust katkestada. Lisaks ka lahendis Tysiac v. Poola öeldule, leidis kohus, et kui siseriiklik õigus on lubanud raseduse katkestamist loote väärarengu juhtudel, peab olema ka piisav õiguslik ja

¹¹⁰ RKTko 3-2-1-31-11, p 11.

¹¹¹ EIKo 16.12.2010, A, B ja C v. Iirimaa, p 212.

¹¹² Clements, L. European Human Rights. Taking a case under the Convention. London: Sweet & Maxwell 1994, lk 160.

¹¹³ EIKo 19.05.1976, Brüggemann ja Scheuten v. Saksamaa, p 100.

¹¹⁴ EIKo 16.12.2010, A, B ja C v. Iirimaa, p 214.

¹¹⁵ EIKo 20.03.2007, Tysiac. v. Poola, p 127.

menetluslik raamistik, et tagada naisele asjakohase, täieliku ning usaldusväärse teabe edastamine, mis puudutab loote ja tema tervist ning ka naise õigusi.¹¹⁶

Kui siseriiklik õigus on teinud otsuse aborti legaliseerimise kasuks, siis inimõiguste kohus hindab, kas on tagatud tasakaal erinevate õiguste ja huvide vahel. Kohus on välja toonud, et lisaks ema õigustele on olulised ka sündimata lapse isa õigused, arstide õigused ning ka ühiskonna õigused. Siit tulenebki, et alati ei ole raseda naise õigused esikohal. Siinkohal on oluline, kas riik tunnustab sündimata last inimesena. Kui tunnustab, siis ei ole alati ema tahe esikohal, kui aga sündimata last ei tunnustata eraldiseisva inimesena, siis on ema õigused esikohal.¹¹⁷ Oluline on, et artikkel 8 ning sellest tulenev kehaline enesemääratlusõigus ei anna õigust abordile, kui millelegi, mida isik saaks riigilt nõuda.¹¹⁸

2.3.1. Alaealise õigus abordile

Alaealise haavatavust võrreldes täiskasvanuga on käesoleval magistritöö ka varasemalt käsitletud. Seetõttu on oluline ka raseduse katkestamise puhul vahet teha täiskasvanul ning alaealisel.

Raseduse katkestamine on ka alaealise naise eraelu ning raseduse katkestamise lubatavuse puhul selle piiramine on sekkumine naise eraellu ja peab olema põhjendatud.¹¹⁹ Põhiõigusena on käsitletav ka õigus eraelule ning ka seda peaks alaealine saama teostada ka vanemate tahte vastaselt. Põhiõigusvõime tähendab võimet olla põhiõiguste kandjaks ja teostajaks. Põhiõigusealisus algab sünniga ning alaealine peab saama põhiõigusi teostada vaatamata oma vanemate tahtele.¹²⁰

Ka inimõiguste kohus on seisukohal, et konventsioonis olevad õigused laienevad ka lapsele. Samuti pole vanemate õigusi riivatud, kui esikohale on tõstetud laste õigused. Alaealise õigus eraelu kaitsele tuleneb ka lapse õiguste konventsiooni artiklist 16, mille järgi ei või mitte ühegi lapse eraellu ebaseaduslikult sekkuda.¹²¹ Lapse õigus privaatsusele tuleneb

¹¹⁶ EIKo 28.11.2011, R. R. v. Poola, p 200.

¹¹⁷ Puppink, G. Abortion and the European Convention on Human Rights. Irish Journal of Legal Studies 2013, Volume 3 (2), lk 145

¹¹⁸ Puppink, G. Abortion and the European Convention on Human Rights. Irish Journal of Legal Studies 2013, Volume 3 (2), lk 146

¹¹⁹ Žmenja, M. Alaealise õigus abordile. Juridica 2014, nr. 4, lk 386.

¹²⁰ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 9 komm. 3.3.1 ja 3.3.2.

¹²¹ Lapse õiguste konventsioon. – RT II 1996, 16, 56.

ka lastekaitseaduse paragrahvist 13. Lõikest 1 tuleneb, et lapsel on õigus isiklikule elule, suhtlus- ja sõprusringile. Lõige 2 sätestab, et lapse õigust eraelule ei tohi kahjustada meelevaldse või ebaseadusliku sekkumisega, riivates lapse au, väärikust, kiindumusi ja head mainet. Kolmas lõige kehtestab, et korduv jõhker sekkumine lapse eraellu võib olla aluseks administratiiv- või distsiplinaarvastutusele võtmiseks või vanemlike õiguste äravõtmiseks.¹²² Seega last kaitstakse ka vanematepoolse lapse eraellu sekkumise eest ning alaealisel peaks olema võimalus kehalisele puutumatusse ilma vanemate sekkumiseta.

Alaealise õigus raseduse katkestamisele on Eestis väga aktuaalne probleem ning alles hiljuti oli diskussiooniks, milline peab olema alaealise võimalus rasedust katkestada. 02.03.2015 jõustus raseduse katkestamise ja steriliseerimise seaduse muudatus, millega muudeti § 5 lõiget 2, mis sätestab raseduse katkestamise vabatahtlikkuse. Lõigest 2 tuleneb, et piiratud teovõimega naise raseduse võib katkestada tema enda nõusolekul või seadusliku esindaja nõusolekul vastavalt võlaõigusseaduse § 766 lõikele 4.¹²³ Võlaõigusseaduse § 766 paragrahvi lõige 4 sätestab, et piiratud teovõimega patsiendi puhul kuuluvad teavitamise ja nõusoleku õigused patsiendi seaduslikule esindajale niivõrd, kui võrd patsient ei ole võimeline poolt- ja vastuväiteid vastutustundeliselt kaaluma. Kui seadusliku esindaja otsus kahjustab ilmselt patsiendi huve, ei või tervishoiuteenuse osutaja seda järgida.¹²⁴ Järelikult kehtiva seaduse järgi peab tervishoiuteenuse osutaja eelkõige lähtuma patsiendi huvidest ning hindama tema otsuse küpsust.

Varasemalt alates 01.01.2009 kuni 02.03.2015 oli raseduse katkestamise ja steriliseerimise seaduse § 5 lõike 2 sisu, et piiratud teovõimega naise raseduse võib katkestada tema enda soovil ja tema eestkostja nõusolekul. Kui naine ei ole raseduse katkestamisega nõus või ei suuda tahet avaldada või kui eestkostja raseduse katkestamisega ei nõustu, võib raseduse katkestada üksnes kohtu loal. Kui kohtu loa saamise viivituse tõttu tekib tõsine oht naise tervisele, võib raseduse katkestada ka kohtu loata, kuid sel juhul tuleb luba hankida viivitamata tagantjärele.¹²⁵

Varasema redaktsiooni kohta oli ka õiguskansleril oma seisukoht see oli vastuolus põhiseadusega, kuna keelas alaealise raseduse katkestamise ilma tema seadusliku esindaja nõusolekuta või kui seaduslik esindaja ei ole nõus, siis kohtu loata ning sellisena see piiras

¹²² Eesti Vabariigi lastekaitseadus. – RT I, 13.12.2013, 12.

¹²³ Raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus - RT I, 20.02.2015, 11.

¹²⁴ Võlaõigusseadus - RT I, 11.04.2014, 13.

¹²⁵ Raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus – RT I 2008, 59, 330 - jõust. 01.01.2009

alaealise naise õigust kehalisele enesemääratlemisele ning privaatsusele. Alaealisel ei olnud võimalik privaatselt ning vanemaid kaasamata läbi viia raseduse katkestamine.¹²⁶

Varasem sätestus kohustas alaealist eestkostja nõusolekuga või keeldumise puhul kohtu loaga. Puudusid ka erandid juhtudeks, kui lootel on ilmnenud väärareng või kui raseduse põhjustas vägistamine. Erand ilma kohtu loata ja eestkostja nõusolekuta oli võimalik vaid siis, kui kohtu loa viivituse tõttu tekiks tõsine oht naise tervisele.¹²⁷

Redaktsioon enne 01.01.2009 ja tänane kehtiv redaktsioon on samad. Nimelt muudetigi antud paragrahv tagasi selliseks, nagu ta kehtis enne 01.01.2009. Seega praeguse seaduse kohaselt hindab arst patsiendi küpsust ja võimet poolt- ja vastuväiteid vastutustundeliselt kaaluda ning otsustab selle järgi, kas on vajalik kaasata lapsevanemad.¹²⁸

Õiguskantsler on ka seisukohal, et üldisest vabadus- ja isikupõhiõigusest tuleneb ka naise õigus kehalisele puutumatusse. Naise õigust kehalisele enesemääratlusõigusele riivab ka see, kui ta on teinud otsuse rasedus katkestada aga on sunnitud raseduse lõpuni kandma. Järelikult peab naisel olema võimalus ka oma valik läbi viia.¹²⁹

Ka inimõiguste kohus on käsitlenud alaealise õigust abordile. Lahendis P. ja S. v. Poola¹³⁰ on tegemist alaealisega, kes jäi vägistamise tagajärjel rasedaks. Lahendi ajal lubas Poola õigus aborti ainult siis, kui rasedus ohustas ema või loodet või rasedus oli kuriteo tagajärg.¹³¹ P-l oli vaatamata prokuröri tõendile raske aborti läbi viia, sest paljud haiglad keeldusid. Haiglates suunati P preestrite poole, kes püüdsid teda korduvalt ümber veenda aborti tegemise osas. Samuti esitati P emale S süüdistus, et ta sunnib P-d aborti tegema ning seetõttu P eraldati emast ning paigutati alaealiste varjupaika. P-d piirasid ka ajakirjanikud ning abordivastased aktivistid haigla poolt esitatud pressiteate tõttu, mis avalikustas juhtumi. P-l oli võimalus abordiks alles pärast Poola Tervishoiuministeeriumi poole pöördumist. Kohus tõi välja, et kuigi kohus on varem esitanud seisukoha, et artiklist 8 ei tulene õigust abordile, siis kohus leiab, et sellise erandjuhu puhul, kus abort on õigustatud aga võimalust

¹²⁶ Õiguskantsleri ettepanek nr 27, 03.06.2014 - Alaealisusega seotud piirangud raseduse katkestamisel, lk 1. Arvutivõrgus kättesaadav:
http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6oiguskantsleri_ettepanek_nr_27_alaealisusega_seotud_piirangud_raseduse_katkestamisel.pdf (13.01.2015)

¹²⁷ Õiguskantsleri ettepanek nr 27, 03.06.2014 - Alaealisusega seotud piirangud raseduse katkestamisel, lk 2.

¹²⁸ Õiguskantsleri ettepanek nr 27, 03.06.2014 - Alaealisusega seotud piirangud raseduse katkestamisel, lk 3.

¹²⁹ Õiguskantsleri ettepanek nr 27, 03.06.2014 - Alaealisusega seotud piirangud raseduse katkestamisel, lk 4.

¹³⁰ EIKo 30.10.2012, P. ja S. v. Poola.

¹³¹ EIKo 30.10.2012, P. ja S. v. Poola, p 54.

selle pole, riivab isiku õigust eraelule. Ning kui seadusandlus on lubanud aborti sellistel juhtudel, siis riik peab tagama, et seda õigust saab ka efektiivselt kasutada.¹³² Käesolevast lahendist saab järeldada, et õigus legaalsele abordile peab olema tagatud ka alaealistele.

Kokkuvõtvalt saab teha järeldused, et kui siseriiklik õigus lubab raseduse katkestamist teatud juhtudel, siis ei tohi eristada alaealist ega täiskasvanut. Eesti seadusandluse puhul kehtivad nii täiskasvanutele kui alaealistele raseduse katkestamise puhul samad piirangud ning ka õigused.

¹³² EIKo 30.10.2012, P. ja S. v. Poola, p 96, 99.

2.4. Eutanaasia

Euroopa Nõukogu liikmesriikides ei ole enesetapp enam ei kriminaal- ega tsiviilvastutusega karistatav. See aga ei vabasta riiki kohustusest teha kõik, mis tema võimsuses enesetappude ennetamiseks. Kohus on järk-järgult liikunud vabaduse poole ja sealt enesetapuõiguse poole ning kõik mis ei ole keelatud, on lubatud ning seega on ka enesetapp lubatud.¹³³ Enesetapp on lubatud kuna surm on osa isiku eraelust ning on isiku eraeluline otsus.¹³⁴ Inimese kehaline enesemääratlemisõigus hõlmab ka õigust määrata end surmale.¹³⁵ Edasine aga puudutab inimesi, kes tahavad oma elu võtta kuid ei saa seda teha oma tervisliku seisundi tõttu ja nende õigus endalt elu võtta ei ole teostatav.

Eutanaasia mõiste selgitamisel on oluline, et see on võimalik ainult surija suhtes ehk surija abistamine suremisel. On olemas kahte liiki eutanaasiat. Aktiivne eutanaasia on surma esilekutsumine, passiivne eutanaasia on loobumine ravist, mis kiirendab surma saabumist. Aktiivne on keelatud ja karistatav, passiivne aga põhimõtteliselt lubatud. Oluline on eristada, et eutanaasia ei ole abi enesetapmisel.¹³⁶

Juba aastal 1983 käsitles kohus kaebuses R v. Ühendkuningriik eutanaasia küsimust, kui kohtu poole pöördus isik, kes oli süüdi mõistetud enesetapu toimepanemise abistamises. Kohus leidis, et kaebus ei ole vastuvõetav, sest selline juhtum ei riiva kaebaja õigust eraelule artikli 8 mõistes. Küll kohus aga tunnistas, et see puudutab enesetapja õigust eraelule.¹³⁷

Neli Euroopa Liidu liikmesriiki on sellest kaasusest alates lubanud kaasaaidatud enesetapu ning kolm eutanaasia. Eutanaasia on lubatud Hollandis alates 2001, Belgias alates 2002 ja Luksemburgis alates 2009 aastast. Šveitsis tolereeritakse assisteeritud enesetappu, kui motiiv ei ole omakasupüüdlilik, kuid eutanaasia on keelatud.¹³⁸ Aastast 2010 on Rootsis lubatud passiivne eutanaasia.¹³⁹

¹³³ Puppinc, G., de La Hougue, C. The right to assisted suicide in the case law of the European Court of Human Rights. The International Journal of Human Rights 2014, Volume 18, Issue 7-8, lk 5.

¹³⁴ Männiko, M. Õigus privaatsusele ja andmekaitse. Tallinn: Juura 2011, lk 32.

¹³⁵ Nõmper, A., Sootak, J. Meditsiiniõigus. Juura: Tallinn 2007, lk 195.

¹³⁶ Nõmper, A., Sootak, J. Meditsiiniõigus. Juura: Tallinn 2007, lk 194.

¹³⁷ EIKo 04.07.1983, R v. Ühendkuningriik, p 13.

¹³⁸ Puppinc, G., de La Hougue, C. The right to assisted suicide in the case law of the European Court of Human Rights. The International Journal of Human Rights 2014, Volume 18, Issue 7-8, lk 4.

¹³⁹ "Sweden allows passive euthanasia". The Swedish Wire. AFP. 26 April 2010. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.swedishwire.com/politics/4096-sweden-allows-passive-euthanasia> (27.04.2015)

Abi enesetapul on enesetapja abistamine vahenditega nagu näiteks surmav aine, kuid isik ise viib läbi viimase teo, mille tagajärjel saabub surm. Vastupidiselt on eutanaasia puhul, kui abistav isik viib läbi viimase surmaga teo. Neid kahte eristatakse selgelt ainult Šveitsis. Teistes riikides, kus eutanaasia on lubatud nagu Belgias või kus on keelatud nagu Saksamaal, ei eristata erinevaid termineid ning eutanaasia hõlmab asjaolu, et isikule antakse vahendid enesetapu sooritamiseks, isegi kui surija ise viib läbi viimase surmava teo.¹⁴⁰

Koch v. Saksamaa lahendis oli kannatajaks proua Koch, kellel oli tetrapleegia ehk neljajäsemehalvatus, kui kelle elu ei olnud ohus. Ta oli meditsiiniinstituudilt küsinud doosi naatriumpentobarbitaali, et kodus enesetapp läbi viia. Instituut keeldus retsepti kirjutamast, sest eutanaasia on Saksamaal keelatud. Kochi abielupaar esitas appellatsioonkaebuse vaidlustamiseks kohtu otusust. Kuigi ootamata apellatsioon tulemust, läks proua Koch oma abikaasaga Šveitsi, kus sooritas abistatud enesetapu.¹⁴¹ Pärast oma naise surma härra Koch jätkas kohtuteed ning jõudis Euroopa Inimõiguste Kohtuni, väites et keeldudes enesetapu loa andmisest tema naisele, rikkus nii tema naise kui tema enda õigust nende era- ja perekonnaelu puutumatusse artikli 8 mõistes. Kohus leidis, et riiki ei saa kohustada riiki enesetappu hõlbustama.¹⁴² Kohus leidis, et leidis aset artikli 8 riive, kuid see puudutas seda poolt, et riik oleks pidanud võimaldama asja läbivaatamist kohtus, et arutada kas sisuliselt on isikul õigus abistatud enesetapuks.¹⁴³ Ehk otsus artikli 8 riive kohta ei puudutanud sisuliselt isiku õigust eutanaasiale.

Kokkuvõtvalt saab järeldada, et eutanaasia lubatavus on liikmesriigi enda otsustada ning sellest lähtuvalt on ka inimestel õigus abistatud enesetapule. Huvide konflikti isiku enda ning avaliku huvi vahel on analüüsitud magistritöö kolmandas peatükis.

¹⁴⁰ Puppinc, G., de La Hogue, C. The right to assisted suicide in the case law of the European Court of Human Rights. The International Journal of Human Rights 2014, Volume 18, Issue 7-8, lk 4.

¹⁴¹ EIKo 19.07.2012, Koch v. Saksamaa, p 7- 20.

¹⁴² EIKo 19.07.2012, Koch v. Saksamaa, p 52.

¹⁴³ EIKo 19.07.2012, Koch v. Saksamaa, p 53.

2.5. Kunstlik viljastamine

Kunstliku viljastamise puhul on tegemist rasestumisega ilma suguühteta, kus mehe seemneraku tungimise naise munarakku kutsutakse esile kunstlikult või sisestatakse kunstlikult mehe sugurakk naise munarakku. Need toimingud võivad aset leida kehasiseselt või kehaväliselt nõ katseklaasis ning võib toimuda kahel viisil, millest üks on homoloogiline, kus naine viljastatakse abikaasa seemnerakkudega ning teine on heteroloogiline, kus naine viljastatakse doonori seemnerakkudega. Homoloogiline inseminatsioon on vanim, meditsiiniliselt lihtne ning sotsiaalselt ja õiguslikult kõige vähem probleeme tekitav kunstlik viljastamine.¹⁴⁴

Kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadus (edaspidi KVEKS) reguleerib mehe ja naise õiguseid seoses embrüoga ning ka sugurakkude kasutamise osas. KVEKS paragrahvidest 4 ja 16 tuleneb, et naise kunstlik viljastamine toimub ainult tema enda soovil ning kirjalikul nõusolekul ning paragrahvist 5 tuleneb, et see on lubatud ainult vastavatel meditsiinilistel näidustustel. Oluline on osapoolte kirjalik nõusolek sugurakkude kasutamise osas.¹⁴⁵

Väljastatud on embrüo loomine munarakust, mis on võetud laibalt või abortiivselt lootelt ning samuti ei ole võimalust anda nõusolek olla sperma- ja munarakudoonor ajusurma seisundis.¹⁴⁶

Ka inimõiguste kohus on mitmes kaasuses käsitlenud kunstlikku viljastamist puudutavat. Lahendis S.H ja teised v. Austria esitas kohus seisukoha, et lapse eostamine ning selleks kunstliku viljastamise abi kasutamine on eraelu ning kuulub artikkel 8 kaitse alla.¹⁴⁷ Kaasuses oli asjaolude kohaselt vajalik doonori kasutamine, mis oli siseriikliku õigusega keelatud. Kohus ei leidnud asjas artikli 8 riivet, sest leidis, et kuna liikmeriigid ei ole seemnerakkude ja munarakkude annetamise osas leidnud ühist arvamust, siis on liikmesriigil siseriiklikku korda reguleerides laiem kaalutusõigus.¹⁴⁸ Kohus leidis, et Austria ei ületanud oma kaalutusõiguse piire ning seetõttu ei riivanud ka isikute õigust eraelule. Kohus märkis,

¹⁴⁴ Nõmper, A., Sootak, J. Meditsiiniõigus. Juura: Tallinn 2007, lk 168.

¹⁴⁵ Kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadus - RT I, 26.02.2015, 4.

¹⁴⁶ Nõmper, A., Sootak, J. Meditsiiniõigus. Juura: Tallinn 2007, lk 171.

¹⁴⁷ EIKo 03.11.2011, S.H ja teised v. Austria, p 82.

¹⁴⁸ EIKo 03.11.2011, S.H ja teised v. Austria, p 91-97.

ka, et liikmesriigid peavad ise kaaluma, kas minna kaasa teaduse arenguga ja seejärel ka seadusi vastavalt uuendada.¹⁴⁹

Lahendis Costa ja Pavan v. Itaalia oli tegemist paariga, kes mõlemad on terved, kuid kannavad tsüstilise fibroosi geeni. Neil on üks laps tsüstiline fibroosiga ning teine rasedus otsustati katkestada, sest lapsel oli samuti tsüstiline fibroos. Nende soov oli enne järgmist rasedust viia läbi katseklaasi viljastamine ning geneetiline analüüs, et vältida haiguse ülekandumist lapsele. Itaalia seaduste kohaselt nad aga ei kvalifitseeru selleks.¹⁵⁰ Kohus leidis, et aset leidis artikli 8 riive, vaatamata sellele, et riive oli kooskõlas seadusega.¹⁵¹ Itaalia riik põhjendas riivet sellega, et on vaja kaitsta ema ja lapse tervist ning arstide väärikust ja südametunnistuse vabadust ning et välistada geneetilise valiku riske. Kohus ei nõustunud Itaalia põhjendustega just osas, et embrüo ei ole veel laps ning kui lasta kontrollimata embrüost kasvada haigust põdev laps, siis on lapse huvid palju rohkem kahjustatud, kui embrüona. Samuti ei sisutanud riik piisavalt teisi põhjendusi.¹⁵² Kohus leidis ka vasturääkivuse geneetilise uuringu keelamise ning abordi lubatavuse vahel juhtudel kui lapsel on haigus.¹⁵³

Järeldada saab, et soov saada lapsi ning selleks kasutada ka kunstliku viljastamise abi, kuulub artikli 8 kaitsealasse kui oluline aspekt eraelust. Samuti tuleb arvestada, et liikmesriikide vahel ei ole kunstliku viljastamisega seoses konsensust, et mis on lubatav ja mis mitte ning seetõttu on riikidel laiem kaalutlusruum otsustamiseks kunstliku viljastamise reguleerimist ja alati ei leia aset artikli 8 riive.

¹⁴⁹ EIKo 03.11.2011, S.H ja teised v. Austria, p 115-118.

¹⁵⁰ EIKo 28.08.2012, Costa ja Pavan v. Itaalia, p 8-12.

¹⁵¹ EIKo 28.08.2012, Costa ja Pavan v. Itaalia, p 51.

¹⁵² EIKo 28.08.2012, Costa ja Pavan v. Itaalia, p 54-56.

¹⁵³ EIKo 28.08.2012, Costa ja Pavan v. Itaalia, p 57.

2.6. Seksuaalne vabadus

Euroopa Inimõiguste Kohus on kinnitanud, et seksuaalne orientatsioon ja seksuaalse elu vormid on oluline osa isiku privaatsusõigusest ning kuulub artikli 8 kaitsealasse.¹⁵⁴ Kuigi perekonnaelu ei ole paljudes riikides veel laiendatud homoseksuaalsele suhtele, austatakse sellist suhet eraelu raames.¹⁵⁵

Õigus väljendada ja praktiseerida oma seksuaalset orientatsiooni ja homoseksuaalsuse tunnustamine eluviisina nii õiguslikult kui sotsiaalselt võib seetõttu esitada kui küsimust, mis puudutab võrdsust, õiguslikku tunnustust ja mitte-diskrimineerimist. Õigus luua ja arendada suhteid teiste isikutega, eriti emotsionaalselt,¹⁵⁶ mis on inimese isiksuse arenguks ja eneseteostuseks vajalik, on arenenud Inimõiguste Kohtu artikli 8 pretsedendiõiguseks ning võiks loogiliselt kohalduda kõigile inimestele vaatamata nende seksuaalsest orientatsioonist. Kui kindlad seksuaalsed tegevused on mingil moel seadusega piiratud või takistatud, siis võib see piirata isiku õigust väljendada ja praktiseerida oma seksuaalset orientatsiooni. Muidugi tõusetuvad moraalsed ja sotsiaalsed probleemid seoses teatud seksuaalsete tegevustega mis on keelatud nagu näiteks pedofiilia ja intsest.¹⁵⁷

Kaasuses *Dudgeon v. Ühendkuningriik* oli kaebajaks homoseksuaalne noormees, kes leidis, et Põhja Iirimaa seadused riivavad tema konventsioonist tulenevaid õigusi. Sellel ajal oli Iirimaa seaduse järgi kuriteoks meeste omavaheline seksuaalne suhe või selle katse, isegi kui osapooled olid üle 21-aastased.¹⁵⁸ Kohus leidis, et käesoleval juhul on tegu väga privaatse küsimusega ning kui riik soovib seda piirata, peavad põhjendused tulema artikli 8 teisest lõikest ning olema põhjendatud.¹⁵⁹ Kohus jäi seisukohale, et tuleb küll arvestada ühiskonna moraalnorme, kuid üle 21-aastaste isikute homoseksuaalsete suhete kriminaliseerimiseks ei ole tungivat sotsiaalset vajadust. Siinkohal omavad suuremat kaalu need mõjud, mis langevad homoseksuaalsetele isikutele. Seksuaalne tegevus on eraelu eriti intiimne osa ning igasugune

¹⁵⁴ EIKo 19.02.1997, *Laskey, Jaggard ja Brown v. Ühendkuningriik*, p 36.

¹⁵⁵ Clements, L. *European Human Rights. Taking a case under the Convention*. London: Sweet & Maxwell 1994, lk 157.

¹⁵⁶ Marshall, J. *Personal freedom through Human Rights Law? Autonomy, Identity and Integrity under the European Convention on Human Rights*. Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers 2009, lk 104.

¹⁵⁷ Marshall, J. *Personal freedom through Human Rights Law? Autonomy, Identity and Integrity under the European Convention on Human Rights*. Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers 2009, lk 105.

¹⁵⁸ EIKo 22.10.1981, *Dudgeon v. Ühendkuningriik*, p 17.

¹⁵⁹ EIKo 22.10.1981, *Dudgeon v. Ühendkuningriik*, p 52.

ebameeldivus mis see teistele tekitab ei ole õigustus, et sellist tegevust muuta karistatavaks, kui osapooled on tegevusega nõus ning üle 21-aastased.¹⁶⁰

Inimõiguste kohus kinnitanud, et seksuaalsed suhted kuuluvad eraelu alla ning on artikliga 8 kaitstud.¹⁶¹ Kokkuvõtvalt saab öelda, et isikul peab olema võimalus väljendada oma seksuaalset orientatsiooni ilma riigi sekkumiseta.

¹⁶⁰ EIKo 22.10.1981, Dudgeon v. Ühendkuningriik, p 60.

¹⁶¹ EIKo 22.10.1981, Dudgeon v. Ühendkuningriik, p 41.

2.7. Transseksuaalsus ning soovahetus

Inimõiguste kohus on tõdenud, et transseksuaalsus ei ole ühiskonnas uus nähtus kuid selle eripära on hakatud kindlaks tegema alles hiljuti. Samuti on paranenud meditsiinilised võimalused nende inimeste aitamiseks. Terminit transseksuaalsus kasutatakse inimeste puhul, kes tunnevad, et nad on füüsiliselt ühest soost ning psühholoogiliselt teisest soost ning läbivad kirurgilise muutuse, et viia füüsiline ja psühholoogiline sugu vastavusse. Seega opereeritud transseksuaalid moodustavad ühiskonnas kindla grupi.¹⁶² Probleemid tekivad aga siis kui liikmesriigid erinevatel põhjustel ei tunnusta isikute kirurgilist soovahetust näiteks keeldudes isikuandmeid muutmast.

Üks esimesi lahendeid seoses soovahetusega oli X v. Saksamaa aastal 1977, kus riik keeldus soovahetust õiguslikult tunnustamast. Kohus esitas seisukoha, et soovahetuse mitte tunnustamine tekitab kaebajale mitmeid probleeme ning seeläbi mõjutab oluliselt tema õigust eraelule artikli 8 mõistes.¹⁶³

Kaebust kaasuses Van Oosterwijck v. Belgia ei võtnud kohus menetlusse, sest kaebaja ei olnud ammendavalt kasutanud siseriiklikke õiguskaitsevahendeid. Küll aga esitas kohus oma seisukohad. Kaebaja probleem seisnes selles, et pärast soovahetusoperatsiooni ei olnud võimalik muuta tema sünnitunnistust, millelt nähtus, et kaebaja on sündinud naisena ning ta pidi seetõttu kasutama dokumente, mis ei peegeldanud tema tõelist olemust. Kohus nõustus kaebajaga, et riik ei suutnud oma ülesannet täita ning ei kaitsnud isiku õigust eraelule, kui ei võimaldanud nimede muutmist sünnitunnistusel.¹⁶⁴

Kaasuses Rees v. Ühendkuningriik kohus ei leidnud, et oleks artiklit 8 riivatud. Kaebajaks oli naine, kes vahetas sugu ning ainus dokument, millel ei olnud võimalik tema sugu muuta, oli sünnitunnistus. Kohus jäi seisukohale, et pelgalt sünnitunnistuse muutmisest keeldumist ei saa pidada riiveks.¹⁶⁵ Kaasus erineb ülalolevast seetõttu et Ühendkuningriigis sünnitunnistus kajastab sugu sündimisel, mitte hetkeseisuga.¹⁶⁶ Sellele vaatamata kohus leidis, et riik peab kindlaks määrama reeglid, mis ulatuses nad tulevad vastu transseksuaalide nõudmistele.¹⁶⁷

¹⁶² EIKo 17.10.1986, Rees v. Ühendkuningriik, p 38.

¹⁶³ EIKo 15.12.1977, X v. Saksamaa, p 2.

¹⁶⁴ EIKo 06.11.1980, van Oostewijck v. Belgia, p 29.

¹⁶⁵ EIKo 17.10.1986, Rees v. Ühendkuningriik, p 35.

¹⁶⁶ EIKo 17.10.1986, Rees v. Ühendkuningriik, p 40.

¹⁶⁷ EIKo 17.10.1986, Rees v. Ühendkuningriik, p 47.

Kaasuses *Cossey v. Ühendkuningriik* ei olnud kaebajal võimalik pärast soovahetust muuta sünnitunnistusel oma sugu ning seetõttu ei olnud tal võimalik abielluda meessoost isikuga.¹⁶⁸ Kohus leidis, et valitsuse keeldumine soo muutmisest sünnitunnistusel ei riiva artiklit 8. Kohus selgitas, et on valmis seda arutama sotsiaalsel ja teaduslikel põhjustel, kuid leidis, et suurimaks takistuseks on see, et soovahetusoperatsioon ei muuda isiku sugu kromosoomi tasandil.¹⁶⁹

Kuid 18 kuud hiljem tuli välja lahend, mis erines oluliselt ülalolevast just siseriikliku seadusandluse erinevuse tõttu.¹⁷⁰ *B v. Prantsusmaa* kaasuses oli samuti tegu soovahetusega ning probleemiga, et isikuttõendavatel dokumentidel ei olnud võimalik muuta ei sugu ega nime. Kohus leidis, et artikli 8 riive kajastub selles, et Prantsusmaal ei olnud võimalik muuta isiku eesnime ning et kõikidel dokumentidel kajastub isiku sugu, mida pole võimalik muuta.^{171,172} Otsuse erinevus tulenes sellest, et Prantsusmaa ja Ühendkuningriigi õigus ning praktika on erinevad perekonna seisu, eesnimede muutmise, isikutõendavate dokumentide ja muu sarnase osas.¹⁷³ Erinevus kahe lahendi puhul põhines sellel, et Ühendkuningriigi kaasuses oli tegu sünnitunnistusega, mis antakse välja sündimise hetkel ning see kajastab fakte, mis olid tõesed sellel hetkel ning sünnitunnistust ei ole vajalik muuta. Prantsusmaa kaasuse puhul oli aga tegu isikuttõendava dokumendiga, mis kajastab hetkeolukorda ning seeõttu peab see vastama praeguse hetke faktidele ning seda on vaja muuta vastavalt. Seega põhineb kaasuste sisuline erinevus dokumentide erinevuses.

Lahendis *Christine Goodwin v. Ühendkuningriik* seisnes kaebus, selles et sugu muutnud isikul ei muudetud dokumentidel riikliku sotsiaalkindlustuse numbrit, mistõttu uue töökoha peal saadi teada tema varasemast identiteedist ning see tekitas talle probleeme kolleegidega. Samuti oli probleeme seoses soo eristamisega pensioni ea arvestamisel, sotsiaalkindlustusmaksetega, teatud muude maksudega ning ka politsei poole ei julgenud kaebaja pöörduda, sest teadis et peab näitama isikutõendavaid dokumente ning tema identiteet tuleb välja.¹⁷⁴ Varasemates lahendites seoses Ühendkuningriigi ja transseksuaalsete isikute tunnustamisega kohus ei tuvastanud artikli 8 riivet. Kohus selgitas, et selle kaasuse puhul

¹⁶⁸ EIKo 27.09.1990, *Cossey v. Ühendkuningriik*, p 13.

¹⁶⁹ EIKo 27.09.1990, *Cossey v. Ühendkuningriik*, p 40.

¹⁷⁰ Clements, L. *European Human Rights. Taking a case under the Convention*. London: Sweet & Maxwell 1994, lk 161.

¹⁷¹ EIKo 25.03.1992, *B v. Prantsusmaa*, p 58.

¹⁷² EIKo 25.03.1992, *B v. Prantsusmaa*, p 62.

¹⁷³ EIKo 25.03.1992, *B v. Prantsusmaa*, p 51.

¹⁷⁴ EIKo 11.06.2002, *Christine Goodwin v. Ühendkuningriik*, p 12-19.

tuleb aga varasemad seisukohad üle vaadata, sest nii teadus kui ühiskond on arenenud ja muutunud.¹⁷⁵ Kaebaja, kes elab ühiskonnas naisena, on seaduse silmis siiski jäänud meheks ning seda ei saa lugeda kõigest formaalsuseks, sest see tekitab isikule haavatavuse, alanduse ning ärevuse tunde.¹⁷⁶ Kohus tõi välja, et enam ei saa põhjenduseks tuua sündiregistri ajaloolisuse aspekti, nagu varasemates kaasustes, sest juba on tehtud erandeid kannete muutmisel näiteks adopteerimise juhtumite puhul.¹⁷⁷ Kohus ei ole rahul olukorraga, kus transseksuaalsed isikud ei saa nautida täielikult füüsilist ja psühholoogilist vabadust ning neid ei tunnustata kui täielikult naisena või mehena.¹⁷⁸ Inimõiguste kohus leidis, et Ühendkuningriik ei saa enam tugineda laiemale kaalutusõigusele ning samuti ei ole artikli 8 riive õigustuseks enam olulisi avaliku huvi faktoreid.¹⁷⁹ Kohus leidis, et aset leidis ka artikli 12 riive, millest tuleneb õigus abielluda ning pere luua. Kohus tõi välja, et artiklist 12 tulenevate õiguste puhul ei saa järeldada, et need kehtivad ainult bioloogilistel kriteeriumitel ning kohus ei leia põhjendust, miks transseksuaalidele sellist õigust keelata.¹⁸⁰ Sellest lahendist saab järeldada, et ka kohtu seisukohad ei pea alati samas jääma ning käivad ajaga kaasas. Kui ühiskond on ajaga tolereerivamaks muutunud siis peab seda tegema ka riik ning käesolevas juhtumis üksikisiku õigused kaalused muud huvid üle.

Kõige uuem lahend seoses soovahetusega on *Y.Y. v. Türgi*. Türgi seaduste järgi ei tohtinud isik läbida soovahetusoperatsiooni enne kui ta oli läbi viinud steriliseerimise. Kohus leidis, et austus isiku füüsilise enesemääratluse vastu välistab nõude läbida steriliseerimine. Kohus tuvastas artikli 8 riive, sest selline nõue ei ole demokraatlikus ühiskonnas vajalik. Kohus kordas oma varasemat seisukohta, et transseksuaalse isiku õigut isiklikule arengule ning õigust nautida füüsilist ja moraalset puutumatus ei saa pidada vastuoluliseks küsimuseks.¹⁸¹

Transseksuaalsus ise ei ole ühiskonnas uus nähtus ning samuti ei ole seda ka soovahetus, kuid kuna ühiskond on ajaga muutunud tolereerivamaks, on hakanud sellised teemad rohkem avalikkuse ette tulema seoses just probleemidega. Enamasti ongi probleemiks

¹⁷⁵ EIKo 11.06.2002, *Christine Goodwin v. Ühendkuningriik*, p 74-75.

¹⁷⁶ EIKo 11.06.2002, *Christine Goodwin v. Ühendkuningriik*, p 76-77.

¹⁷⁷ EIKo 11.06.2002, *Christine Goodwin v. Ühendkuningriik*, p 87.

¹⁷⁸ EIKo 11.06.2002, *Christine Goodwin v. Ühendkuningriik*, p 90.

¹⁷⁹ EIKo 11.06.2002, *Christine Goodwin v. Ühendkuningriik*, p 93.

¹⁸⁰ EIKo 11.06.2002, *Christine Goodwin v. Ühendkuningriik*, p 100-103.

¹⁸¹ EIKo 10.03.2015, *Y.Y. v. Türgi*. Press release issued by the Registrar of the Court ECHR 075 (2015), 10.03.2015. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=001-153134#{"fulltext":\["y y v turkey"\],"itemid":\["003-5032376-6183620"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=001-153134#{) (20.04.2015)

riigi keeldumine muutmast isikuttõendavat dokumenti ning seeläbi ei tunnusta riik soovahetust. Inimõiguste kohus on kinnitanud, et soovahetus kuulub artikli 8 kaitse alla, kuid alati ei pruugi üksikisiku huvid üle kaaluda muid huvisid ning ei leia aset artikli 8 riive.

2.8. Isikute läbiotsimine

Isikute läbiotsimine muutub turvalisuse kaalutlustel järjest igapäevasemaks ning näiteks võib tuua üpris põhjaliku kontrolli lennujaamades, kus tungitakse isiku privaatsfääri. Et aga läbiotsimine võib väga lihtsasti ületada teatud lubatud piire, on neid käsitletud oma lahendites ka inimõiguste kohus.

Kaasuses *Wainwright v. UK* külastasid ema ja tema liikumisvõimetu poeg vanglat ning sisenemisel teostati alasti läbiotsimine. Liikumisevõimetu poja suhtes teostati läbiotsimine ka paljastatud genitaalide ümber kuigi reeglite kohaselt või külastajate läbiotsimisel puudutada vaid juukseid, suud ning kõrvu.¹⁸² Kohus tuvastas artikli 8 riive, sest tungiti isiku privaatsfääri. Lahendis on kohus ka viidanud, et on juba varasemalt arutanud alasti ja intiimsele läbiotsimisele kohalduvaid printsiipe. Lahendi punktis 42 on kohus meenutanud, et kui läbiotsimine on läbi viidud isikupuutmatust respektierimata ning ilma seadusliku aluseta, on toimunud oluline riive isiku kehalisele enesemääratlusõigusele.¹⁸³ Samuti on kohus tähelepanu pööranud sellele, et õigus eraelule hõlmab endas ka kaitset tahtmatu puudutamise ning intiimse vaatluse eest. Põhjendused, nagu turvalisuse tagamine ning kuriteo ja korratuse ärahoidmine, ei ole piisavad sellistele invasiivsetele läbiotsimistele, kus riivatakse isikute kehalist puutumatust.¹⁸⁴

Kaasuses *Valašinas v. Leedu* kohus leidis, et kui alasti läbiotsimised võivad olla vajalikud tagamaks vangla turvalisus ja ennetamiseks kuritegusid või korratust, tuleb need sellegipoolest läbi viia sobival viisil. Käesolevaid kaasuses oli läbiotsimine niivõrd invasiivne ning alandav, et kohus leidis, et riive on läinud nii kaugemale, et rikuti artiklist 3 tulenevat alandava kohtlemise keeldu.¹⁸⁵

Järelikult on isikute läbiotsimised vajalikud turvalisuse huvides, kuid alati tuleb seda teha mõistlikkuse piires ning proportsionaalselt ohuga, mis võib läbiotsitavast isikust tuleneda.

¹⁸² Marshall, J. *Personal freedom through Human Rights Law? Autonomy, Identity and Integrity under the European Convention on Human Rights*. Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers 2009, lk 174.

¹⁸³ EIKo 26.12.2006, *Wainwright v. Ühendkuningriik*, p 42.

¹⁸⁴ EIKo 26.12.2006, *Wainwright v. Ühendkuningriik*, p 24.

¹⁸⁵ EIKo 24.10.2001, *Valašinas v. Leedu*, p 117.

3. KEHALISE ENESEMÄÄRATLUSÕIGUSE VÕIMALIKUD RIIVED JA NENDE ÕIGUSPÄRASUS

Inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni artiklist 8 tulevad õigused ei ole absoluutsed õigused ning nende õiguste riive on lubatud, kui selleks on õiguslik alus. Õigus era- ja perekonnaelule ja kodule ning korrespondentsi saladusele võib olla piiratud artikkel 8 teises lõikes sätestatud tingimustel.¹⁸⁶

Artikkel 8 teisest lõikest tuleneb, et võimud ei sekku isiku eraellu muidu, kui kooskõlas seadusega ning kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.¹⁸⁷ Ehk siis artikli 8 riive ei ole kooskõlas artikli teise lõikega, kui riive ei ole seadusega kooskõlas, ehk selle eesmärk vastab artiklile 8 ning kui riive ei ole demokraatlikus ühiskonnas vajalik eelnimetatud eesmärgil või eesmärkidel.¹⁸⁸ Inimõiguste kohus on leidnud, et tulenevalt konventsiooni põhiolemusest tuleb artikli 8 esimest lõiget tõlgendada laialt ning teist lõiget võimalikult kitsalt, et piirangud oleksid võimalikult piiritletud.¹⁸⁹

Õiguste riive on võimalik ainult lõikes 2 toodud juhtudel ning ainuerandina konventsiooni artiklis 17 toodud põhimõtetega.¹⁹⁰ Artikkel 17 keelab õiguste väärkasutuse ning sätestab, et midagi käesolevas konventsioonis ei või tõlgendada selliselt, et see annab mingile riigile, isikute grupile või üksikisikule õiguse tegevuseks või teoks, mille eesmärgiks on konventsiooniga sätestatud ükskõik missuguste õiguste või vabaduste kaotamine või nende piiramine suuremal määral kui see on konventsioonis ette nähtud.^{191,192}

¹⁸⁶ <http://echr-online.info/article-8-echr/> (02.04.2015)

¹⁸⁷ Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon – RT II 2010, 14, 54.

¹⁸⁸ EIKo 22.10.1981, Dudgeon v. Ühendkuningriik, p 43.

¹⁸⁹ Korff, D. The standard approach under articles 8 – 11 ECHR and article 2 ECHR, lk 1. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://ec.europa.eu/justice/news/events/conference_dp_2009/presentations_speeches/KORFF_Douwe_a.pdf
(02.04.2015)

¹⁹⁰ Clements, L. European Human Rights. Taking a case under the Convention. London: Sweet & Maxwell 1994, lk 157.

¹⁹¹ Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon – RT II 2010, 14, 54.

¹⁹² van Dijk, P., van Hoof, G.J.H. Theory and practice of the ECHR. Holland: Kluwer Law and Taxation Publishers 1990, lk 396.

Riive kooskõla seadusega, mille alla kuuluvad seaduse kättesaadavuse ja õiguspärase ootuse printsiibid ning selle vajalikkus demokraatlikus ühiskonnas, mille alla kuuluvad riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvi, korratuse või kuriteo ärahoidmine, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitse, on sisustatud järgnevates alapeatükkides.

3.1. Kehalise enesemääratlusõiguse riive on seadusega kooskõlas

Artikli 8 teisest lõikest tuleneb, et nende õiguste riive peab olema seadusega kooskõlas ehk seaduspärane. Sõna seadus tähendab nii kirjapandud ehk kehtestatud seadust kui kirjutamata seadust.¹⁹³ Õigustamaks artiklist 8 tulevate õiguste riivet, ei piisa ainult siseriiklikust regulatsioonist tuleneva alusega. Inimõiguste kohus on välja töötanud mitmed alused, millele seadused peavad vastama, et kvalifitseeruda kui õigustusena artiklist 8 tulenevate õiguste riiveks. Osa alused kehtivad kõikidele sekkumistele kuid osad käivad vaid nende sekkumiste kohta, mis toimuvad saladuskatte all nagu näiteks telefoni pealtkuulamine. Asjaolu, et puudutatud isikul ei ole võimalik riivet vaidlustada, on väga oluline ning tuleb kehtestada reeglid, et vältida õiguse piiramise kuritarvitamist. Seadus või säte, mis lubab artiklist 8 tulenevate õiguste riivet, peab olema kättesaadav ning juhud, millal riive on õiguspärane, peavad olema piisavalt selged.¹⁹⁴

Seetõttu on järgnevalt sisustatud seaduse kättesaadavuse ning õiguspärase ootuse printsiibid.

¹⁹³ EIKo 26.04.1979, Sunday Times v. Ühendkuningriik, p 47.

¹⁹⁴ <http://echr-online.info/article-8-echr/> (02.04.2015)

3.1.1. Seaduse kättesaadavuse printsiip

Seadused, mis lubavad artiklist 8 tulenevate õiguste riivet, peavad olema avalikult kättesaadavad ning kodanikel peab olema võimalus saada informatsiooni selle kohta, millistel tingimustel võib nende õigusi piirata.¹⁹⁵

Lahendis *Sunday Times v. Ühendkuningriik* sisustas kohus seaduse kättesaadavuse nõuet. Nimelt peab seadus olema piisavalt kättesaadav ehk kodanikul peab olema võimalus leida piisav viide, kas antud juhtumile kehtib teatud regulatsioon. Kohus lisas ka, et normi ei saa pidada seaduseks, kui see ei ole sõnastatud piisavalt täpselt.¹⁹⁶

Järelikult peavad seadused olema inimestele kättesaadavad, et inimesed saaksid käituda ning tegutseda vastavalt seadusele. Ei saa nõuda seaduslikku käitumist inimeselt, kellel ei ole võimalik teada, millist seadust ja sellest tulenevat nõuet ta järgima peab.

¹⁹⁵ <http://echr-online.info/article-8-echr/> (02.04.2015)

¹⁹⁶ EIKo 26.04.1979, *Sunday Times v. Ühendkuningriik*, p 49.

3.1.2. Õiguspärase ootuse printsiip

Lisaks seaduse kättesaadavusele, peab seadus olema ka keeleliselt piisavalt selge, et riive oleks ettenähtav ning ootuspärane.

Inimõiguste kohus on lahendis *Kruslin v. Prantsusmaa* välja toonud, et tingimused, millal võib riivata isiku õigusi era- ja perekonnaelule, kodule ja korrespondentsile, peavad olema seaduses kindlalt välja toodud.¹⁹⁷ Lahendis *Malone v. Ühendkuningriik* on kohus viidanud, et seadused peavad olema piisavalt täpsed, et kodanikel oleks võimalik ette näha, millistes olukordades seadus kohaldub ja millistes mitte, mistõttu on oluline just seaduse kvaliteet.¹⁹⁸

Ka lahendis *Sunday Times v. Ühendkuningriik* sisustas kohus seaduse ootuspärasuse nõuet. Kohus tõi välja, et normi ei saa pidada seaduseks, kui see ei ole sõnastatud piisavalt täpselt ja kodanik ei saa oma käitumist selle järgi kujundada. Kodanikul peab olema võimalus asjaoludest tulenevalt mõistlikult ette näha tagajärgi, mis võivad teatud teo järel saabuda. Need tagajärjed ei pea ettenähtavad olema absoluutse kindlusega, kuid kohus tõdes, et kuigi kindlus on äärmiselt soovitatav, võib sellega kaasneda liigne jäikus ning seadus peab suutma sammu pidada muutuvate asjaoludega. Samas on paljud seadused paratamatult sõnastatud mõistetega, mis on suuremal või vähemal määral ebamäärased ning mille tõlgendamine ja kohaldamine on praktika küsimus.¹⁹⁹

Kokkuvõtvalt võib öelda, et seaduse järgimiseks peab sellest ka aru saama. Seadused peavad olema piisavalt lihtsad ja samas võimalikult täpsed, et inimesed teaksid, milline on seaduspärane käitumine. Seega on oluline, et seadused oleksid esiteks inimestele kättesaadavad ning teiseks peavad seadused olema piisavalt arusaadavad, et nende järgi toimida.

¹⁹⁷ EIKo 24.04.1990, *Kruslin v. Prantsusmaa*, p 27.

¹⁹⁸ EIKo 02.08.1984, *Malone v. Ühendkuningriik*, p 67.

¹⁹⁹ EIKo 26.04.1979, *Sunday Times v. Ühendkuningriik*, p 49.

3.2. Riive on demokraatlikus ühiskonnas vajalik

Konventsiooni artiklist 8 tuleneva õiguse riive on õigustatud ainult juhul, kui see on vajalik demokraatlikus ühiskonnas ning see tähendab, et sekkumine peab vastama tungivale sotsiaalsele vajadusele. Kohus jätab konventsiooni liikmesriikidele teatud kaalutusruumi kui riik tasakaalustab üksikisikute ja ühiskonna huve, sest siseriiklikel asutustel on parem positsioon, kui rahvusvaheliselt kohtul, hindamaks sotsiaalseid arenguid ning võimalikke tagajärgi.²⁰⁰ Riivete õiguspärasuse ning demokraatlikus ühiskonnas vajalikkuse üle otsustamisel on liikmesriikidel kaalutusõigus. Inimõiguste kohus on öelnud, et kaalutusõiguse piiri kindlaksmääramisel tuleb arvesse võtta palju erinevaid faktoreid. Kui kaalul on eriti oluline inimese identiteedi aspekt, siis on riigi kaalutusõigus üldjuhul piiratud. Kui aga puudub konsensus liikmesriikide vahel kuidas teatud huvi kaitsta, eriti kui see puudutab moraali ning eetilisi küsimusi, siis on riigi kaalutusõigus laiem.²⁰¹ Sellegipoolest teostab inimõiguste kohus järelevalvet jälgimaks kas riigid on ületanud kaalutusõiguse piire.²⁰²

Kaasuses *Pretty v. Ühendkuningriik* tõi kohus välja, et oluline on tuvastada riive vajalikkus ning et see riive tuleneb seadusest, mille õiguspäraseks eesmärgiks on kaitsta elu ja seeläbi ka teiste õigusi.²⁰³ Kohus nentis ka, et vastavalt väljakujunenud kohtupraktikale tähendab vajalikkuse mõiste, et riive peab vastavama tungivale sotsiaalsele vajadusele ning eelkõige peab see olema proportsionaalne taotletava eesmärgiga. Kohus arvestab, et kaalutusõigus on jäetud liikmesriigile, kuid liikmesriigi otsus peab olema kooskõlas konventsiooniga. Kuid liikmesriigile omistatud kaalutusõigus varieerub vastavalt probleemi iseloomule ning kaalul olevate huvide tähtsusele.²⁰⁴ Järelikult tuleb riigil iga olukorda iseseisvalt analüüsida ning võrreldavaid huve ja õigusi igakordselt uuesti kaaluda, et juhul kui leiab aset riive, on see piisavalt põhjendatud ning selles seisnebki proportsionaalsustesti läbiviimine.

Ka varasemalt märgitud lahendis *Glass v. Ühendkuningriik* leidis kohus, et lapsele ilma vanema nõusolekuta morfiini manustamine riivas lapse õigust eraelule ning eriti lapse

²⁰⁰ <http://echr-online.info/article-8-echr/> (02.04.2015)

²⁰¹ EIKo 10.04.2007, *Evans v. Ühendkuningriik*, p 77.

²⁰² <http://echr-online.info/article-8-echr/> (02.04.2015)

²⁰³ EIKo 29.04.2002, *Pretty v. Ühendkuningriik*, p 69.

²⁰⁴ EIKo 29.04.2002, *Pretty v. Ühendkuningriik*, p 70.

õigust füüsilisele puutumatusse.²⁰⁵ Kohus selgitas, et kuna arstid oleksid sellises olukorras pidanud küsima morfiini manustamiseks kohtult luba ning selliste juhtumite puhuks on loodud ka erakorraline kiire menetlus, siis ei olnud riive vajalikkus põhjendatud.²⁰⁶ Järelikult, kui siseriiklik kohus on loonud eeldused korrektseks ja vajalikult kiireks menetluseks, siis tuleb see ka läbida, et aset ei leiaks õigustamata riive isikue eraelule või füüsilisele puutumatusse.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et õigustada riivet demokraatlikus ühiskonnas ning seda pidada vajalikuna, tuleb liikmesriigil läbida proportsionaalsustest erinevate huvide vahel ning samaaegselt luua menetlusraamistik, et kohustatud isikutel oleks võimalik vältida õigustamatuid riiveid artiklist 8 tulenevate õiguste suhtes.

Artikli 8 erandeid on raske klassifitseerida, kuna nad toimivad erinevalt arvestades konteksti. Kuigi selgeid piire ei saa tõmmata, on võimalik eristada kahte laia kategooriat. Avalikke huvisid puudutavad kategooriad on julgeolek, ühiskondlik turvalisus, riigi majanduslik heaolu, korratuse või kuriteo ärahoidmine ning tervise või kõlbluse kaitse. Erahuvide kaitse kategooria alla läheb kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitse.²⁰⁷

²⁰⁵ EIKo 09.03.2004, Glass v. Ühendkuningriik, p 70.

²⁰⁶ EIKo 09.03.2004, Glass v. Ühendkuningriik, p 77-83.

²⁰⁷ Greer, S. The exceptions to Articles 8 to 11 of the European Convention on Human Rights. Strasbourg: Council of Europe Publishing 1997. lk 18. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-15\(1997\).pdf](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-15(1997).pdf)

3.2.1. Riive on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku huvides

Õigus era- ja perekonnaelule ja kodule ning korrespondentsi saladusele võib olla piiratud artikkel 8 teisest lõikest tulenevalt, kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku huvides.

Kaasuses *Lustig-Prean ja Beckett v. Ühendkuningriik* oli tegemist armeest väljaheitmisega homoseksuaalsuse tõttu. Kohus tõi välja, et kui rahvusliku julgeoleku huvide sisu on tagada sõjaväe operatsiooniline efektiivsus, siis on vastuvõetav, et riigil on kaalutusõigus otsustada vajalik distsipliin. Kuid sellele vaatamata, riik ei saa reegleid kehtestades üle astuda sõjaväelaste õigusest eraelule.²⁰⁸ Kohus leidis, et vastavalt asjaoludele ei esitanud riik veenvaid ja kaalukaid põhjendusi õigustamaks kaebajate eraellu sekkumist survestava juurdlusega nende suhete kohta, pärast seda kui kaebajad olid mereväele oma seksuaalset orientatsiooni kinnitanud.²⁰⁹ Kohus jäi seisukohale, et ei juurdlus ega armeest väljaheitmine ei olnud põhjendatud artikli 8 teise lõikega, ehk see ei olnud vajalik ei riigi julgeoleku huvides ega korratuse ärahoidmiseks ning aset oli leidnud artikli 8 riive.²¹⁰ Seega kohus on võtnud kindla ja teadliku seisukoha, et riik ei saa teha selliseid otsuseid viidates riigi julgeolekule, pelgalt põhjendades, et homoseksuaalsus mõjutab sõjaväelaste moraali ja õõnestab võitluse jõudu ja töö tulemuslikkust.²¹¹

Kaasuses *Klass ja teised v. jõudis* kohus seisukohale, et terrorismi ohu kõrgenemise tõttu on teatud erandlikel juhtudel salajane kirjavahetuse, posti ja telekommunikatsiooni jälgimine lubatud, kui on põhjendatud vajalikkus demokraatlikus ühiskonnas rahvusliku julgeoleku huvides ja/või korratuse ja kuriteo ärahoidmiseks.²¹²

Ka siinkohal saab järeldada, et tuleb kaaluda üksikisiku ja avaliku huvi vahel, kuid põhjendused riive õigustuseks peavad olema põhjanevad ning näiteks terrorismi kahtlus on piisav, et riivata isiku õigust eraelule artikli 8 kaitsealas.

²⁰⁸ EIKo 27.09.1999, *Lustig-Prean ja Beckett v. Ühendkuningriik*, p 82.

²⁰⁹ EIKo 27.09.1999, *Lustig-Prean ja Beckett v. Ühendkuningriik*, p 103.

²¹⁰ EIKo 27.09.1999, *Lustig-Prean ja Beckett v. Ühendkuningriik*, p 104-105.

²¹¹ Research division. National security and European case-law. Council of Europe / European Court of Human Rights, 2013, lk 15. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/dataprotection/TPD_documents/Jurisprudence%20CEDH_En%20\(finale\).pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/dataprotection/TPD_documents/Jurisprudence%20CEDH_En%20(finale).pdf) (02.04.2015)

²¹² EIKo 6.09.1978, *Klass ja teised v. Saksamaa*, p 48.

3.2.2. Riive on demokraatlikus ühiskonnas vajalik ühiskondliku turvalisuse huvides

Artiklist 8 tulenevat õigust era- ja perekonnaelule ja kodule ning korrespondentsi saladusele võib teatud juhtudel piirata ühiskondliku turvalisuse huvides.

Kaasuses Haas v. Šveits soovis kaebaja, et riik võimaldaks talle juurdepääsu surmavale ainele, et sooritada enesetapp. Kohus aga leidis, et sellise surmava aine kättesaadavuse piiramine on õigustatud artikkel 8 teisest lõikest tulenevalt ühiskonna tervise kaitseks, turvalisuse huvides ning kuriteo ärahoidmiseks.²¹³ Surmava aine kättesaadavus kujutab endast ohtu tervele ühiskonnale, sest seeläbi tekib ka võimalus aine kuritarvitamiseks ning ohtlike ainete puhul kaalub avalik huvi üles üksikisiku õigused.

Lahendis S.A.S. v. Prantsusmaa oli kaebajaks pühendunud moslem, kes kannab burkat ja näokatet vastavalt tema usulistele, kultuurilistele ja isiklikele veendumustele.²¹⁴ Kohus leidis, et keeld kanda näokatet avalikus kohas saab olla proportsionaalne ainult siis, kui selle tõttu valitseb üldine oht avalikkusele. Kuid kuna Prantsusmaa sisustas keeldu sellega, et näokate ei võimalda isikuid identifitseerida, siis turvakontrollides peavad isikud siiski nägu näitama ning ka isikuttõendavatel dokumentidel on isikute nägu näha. Seega kohus leidis, et riive ei ole vajalik ühiskondliku turvalisuse huvides.²¹⁵ Kuid kohus kontrollis ka, kas riive on proportsionaalne kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, mis võiks olla sellise keelu eesmärgiks.²¹⁶ Kohus leidis, et ei ole kahtlustki, et selline keeld omab märkimisväärselt negatiivset mõju naistele, kes soovivad kanda nii burkat kui näokatet usulistel põhjustel. Kuna näokatte kandmine on kriminaalselt karistatav, siis võib see tekitada olukorra, kus need naised peavad elama isolatsioonis ning piirama oma vabadust, et järgida usulisi tõekspidamisi ning see riivab nende naiste õigust eraelule.²¹⁷ Kohus leidis, et vaatamata mosleminaiste õigustele on nende vähesuse tõttu artiklist 8 tulenevate õiguste riive õigustatud teiste isikute õiguste ja vabaduste kaitseks ning seetõttu demokraatlikus riigis vajalik. Lahendi peamiseks argumendiks oli harmooniliselt kooselamise fakt.²¹⁸

Kokkuvõtvalt saab järeldada, et riive võib olla väga intensiivne kuid alati võib selle õigustuseks olla avaliku huvi suurem kaal, kui tuleb käiku harmooniliselt koosseksisteerimise

²¹³ EIKo 20.01.2011, Haas v. Šveits, p 58.

²¹⁴ EIKo 01.07.2010, S.A.S. v. Prantsusmaa, p 11.

²¹⁵ EIKo 01.07.2010, S.A.S. v. Prantsusmaa, p 139.

²¹⁶ EIKo 01.07.2010, S.A.S. v. Prantsusmaa, p 140-141.

²¹⁷ EIKo 01.07.2010, S.A.S. v. Prantsusmaa, p 146.

²¹⁸ EIKo 01.07.2010, S.A.S. v. Prantsusmaa, p 157-158.

fakt. Samuti on näha, et isegi kui liikmesriik õigustab riivet teatud liiki avaliku huviga, siis inimõiguste kohus võib leida, et riive on õigustatud aga teist liiki avaliku huviga. Oluline on märkida, et ühiskondliku tavalisuse huvides võidakse keelata eriti ohtlike ning surmavate ravimite kasutamist vaatamata sellele, et mõnele isikule need tagaksid väärrika surma, sest alati jääb risk, et sellise kõrge ohu astmega aineid ning ravimeid võidakse kuritarvitada.

3.2.3. Riive on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi majandusliku heaolu huvides

Õigust era- ja perekonnaelule ja kodule ning korrespondentsi saladusele võib piirata vaid kindlates juhtudel ning üheks põhjenduseks võib olla riigi majanduslik heaolu.

Kaasuses *M.S v. Rootsi riigiasutused* tutvusid isiku meditsiiniandmetega, kui isik taotles töövõimetushüvitust. Kohus leidis, et riive on õigustatud riigi majandusliku heaolu huvides artikli 8 mõistes, sest tutvumisel saadud informatsioon oli hüvitise maksmiseks vajalik. Samuti kehtis konfidentsiaalsuskohustus ning töötajate puhul kehtis ka tsiviil- või kriminaalvastutus andmete kuritarvitamise korral.²¹⁹ Seega oli leitud tasakaal avaliku huvi ning üksikisikute huvide vahel, sest riik oli kohaldanud vajalikke meetmeid, et riivet ei oleks võimalik kuritarvitada.

Flamenbaum ja teised v. Prantsusmaa lahendis oli tegemist lennukite maandusmisraja pikendamise ja lähedal elavad elanikud leidsid, et sellega kaasneb müra, mis rikub nende õigust eraelule. Kohus leidis, et maandusmisraja pikendamise projekti puhul oli elanikel võimalik projektis kaasa lüüa. Ametkond pidi leidma tasakaalu üksikisikute õiguste ja avaliku huvi vahel. Kohus leidis, et ametkond leidis proportsionaalse tasakaalu võistlevate huvide vahel, tuues põhjenduseks regiooni majandusliku heaolu, mis tulenes sellest, et lennujaama said siseneda suuremad lennukid. Samuti oli ametkond kasutanud paljusid võimalusi, näiteks ehitati plaanitust lühem rada ning lennukid keelati teatud kellaaegadel, et müra vähendada.²²⁰

Seoseid riivega riigi majandusliku heaolu huvides ning isiku õigusega kehalisele enesemääratlusõigusele ei ole inimõiguste kohus oma lahendites küll käsitletud, kuid ülaltoodud lahendite puhul on võimalik, tänu artiklile 8, analooge välja tuua. Saab järeldada, et artiklist 8 tulenevat õigust eraelule on võimalik õigustatult riivata, kui riigi majanduslik heaolu kaalub üles üksikisiku huvid ning riive kuritarvituse võimalused on tänu reguleeritud menetlusele viidud miinimumini.

²¹⁹ EIKo 23.08. 1997, *M.S. v. Rootsi*, p 38.

²²⁰ EIKo 13.12.2012, *Flamenbaum ja teised v. Prantsusmaa*. Press release issued by the Registrar of the Court ECHR 452 (2012), 13.12.2012. Arvutvõrgus kättesaadav: <https://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCcQFjAB&url=http%3A%2F%2Fhudoc.echr.coe.int%2Fwebsites%2Fcontent%2Fpdf%2F003-4197918-4977240&ei=VLE5VaeJLIamsAGN6IH0Bw&usq=AFQjCNFSZKWaWbXXLXNcQ-pjYPqAqNhtfw&sig2=fSNcC7oZUUMSiXMP21Grqg&bvm=bv.91427555,d.bGg&cad=rja> (20.04.2015)

3.2.4. Riive on demokraatlikus ühiskonnas vajalik korratuse või kuriteo ärahoidmiseks

Korratuse või kuriteo ärahoidmiseks võib olla õigustatud ka artiklist 8 tulenevate õiguste riive.

Varasemalt on töös välja toodud kaasus *Wainwright v. UK*, kus on käsitletud läbiotsimise piire. Kohus esitas seisukoha, et kui läbiotsimine riivab isiku kehalist puutumatust, kui see on läbi viidud isikupuutmatust respektseerimata ning ilma seadusliku aluseta. Põhjendused, nagu turvalisuse tagamine ning kuriteo ja korratuse ärahoidmine, ei ole piisavad sellistele invasiivsetele läbiotsimistele, kui riivatakse isikute kehalist puutumatust.²²¹ Lahendis olid läbiotsimise subjektideks vangla esmakordsed külastajad, keda ei saanud varasema põhjal kuidagi siduda narkootikumide smugeldamisega. Kohus rõhutas, et vanglas oli küll probleem narkootikumide sissesmugeldamisega, kuid sellised külastajate läbiotsimised ilma põhjendatud kahtlusteta tuleb läbi viia jälgides ranget korda ning austades inimväärikust.²²² Seega peab läbiotsimise riive aste olema proportsioonis põhjendatud kahtluste astmega. Küll on aga teatud juhtudel alasti läbiotsimine, sealhulgas rektaalne uuring, mis on läbi viidud turvalisuse huvides näiteks vanglates vangide endi puhul, kooskõlas artiklist 8 tulenevate erisustega. Kuid ka sellisel juhul peab meeles pidama mõistlikke ja tavapäraseid kinnipidamise nõudeid.²²³

Kaasuses *McFeeley v. Ühendkuningriik*²²⁴ kohus, et regulaarsed alasti läbiotsimised olid antud juhtumi puhul õigustatud põhjendusega kuriteo vältimiseks, sest varasemalt oli vanglasse sellisel viisil ohtlikke esemeid sisse smugeldatud.²²⁵ Järelikult tuleb hinnata läbiotsimise subjektist tulenevat potentsiaalset ohtu ning seejärel teostada läbiotsimine vastavalt ohule ning mitte ületades proportsionaalsuse piire.

²²¹ EIKo 26.12.2006, *Wainwright v. Ühendkuningriik*, p 42.

²²² EIKo 26.12.2006, *Wainwright v. Ühendkuningriik*, p 44.

²²³ Kilkelly, U. *The Right to respect for private and family life. A guide to the implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks, Nr 1.* Council of Europe: Strasbourg 2003, lk 42. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRHAND/DG2-EN-HRHAND-01\(2003\).pdf](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRHAND/DG2-EN-HRHAND-01(2003).pdf) (02.04.2015)

²²⁴ EIKo 15.05.1980, *McFeeley v. Ühendkuningriik*.

²²⁵ Kilkelly, U. *The Right to respect for private and family life. A guide to the implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks, Nr 1.* Council of Europe: Strasbourg 2003, lk 43. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRHAND/DG2-EN-HRHAND-01\(2003\).pdf](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRHAND/DG2-EN-HRHAND-01(2003).pdf) (02.04.2015)

Lahendis S. ja Marper v. Ühendkuningriik oli tegemist kriminaalmenetluse raames sõrmejälgede, DNA proovi ning kudede proovide võtmisega isikutelt, keda hiljem ei mõistatud süüdi.²²⁶ Kohus leidis lahendi arutamisel, et võitlus kuritegevusega, eriti organiseeritud kuritegevusega ja terrorismiga, mis on üks tänapäeva Euroopa ühiskonna väljakutseid, sõltub suurel määral kaasaegsetel uurimise ja identifikatsiooniseaduslike meetoditel.²²⁷ Sellele vaatamata peab kohus nende meetodite kasutamist piirama.²²⁸ Kohus tõi välja, et teised liikmesriigid on otsustanud piirata selliste andmete kogumist ning kasutamist eesmärgiga leida tasakaal andmete kogumise ja säilitamise ning isikute õiguse eraelule vahel.²²⁹ Kohus tõdes, et üldine ja valimatu andmete säilitamine selliste isikute kohta, keda on kahtlustatud kuid pole süüdi mõistatud, ei leia tasakaalu avaliku ja erahuvi vahel ning riik on siinkohal ületanud oma kaalutusõigust. Selline säilitamine on ebaproportsionaalne riive isiku eraelule ning seda ei saa pidada vajalikuks demokraatlikus ühiskonnas, mistõttu leidis juhtumis puhul aset artikli 8 riive.²³⁰

Korruptuse ja kuriteo ärahoidmise põhjendusel teostatud isikute läbiotsimistel ning ka andmete kogumisel kriminaalmenetluse raames tuleb liikmesriigil alati järgida teatud piire, et ei ületataks konventsioonist tulenevat liikmesriigile omistatud kaalutusõigust. Oluline on, et sellised toimingud on lubatud kuid nende ulatus peab olema veenvalt põhjendatud ning huvide vaheline tasakaal peab olema proportsionaalne.

²²⁶ EIKo 04.12.2008, S. ja Marper v. Ühendkuningriik, p 9-12.

²²⁷ EIKo 04.12.2008, S. ja Marper v. Ühendkuningriik, p 105.

²²⁸ EIKo 04.12.2008, S. ja Marper v. Ühendkuningriik, p 106.

²²⁹ EIKo 04.12.2008, S. ja Marper v. Ühendkuningriik, p 112.

²³⁰ EIKo 04.12.2008, S. ja Marper v. Ühendkuningriik, p 125-126.

3.2.5. Riive on demokraatlikus ühiskonnas vajalik tervise ja kõlbluse kaitseks

Artikli 8 riive on teatud juhtudel õigustatud ka tervise ja kõlbluse kaitseks ning vaatamata suurele hulgale valikutele, kuidas ja mil määral isiku füüsilise enesemääratlusõigus langeb eraelu kaitse alla, ei anna artikkel 8 isikule piiramatut õigust teha oma kehaga mida ta tahab.²³¹

Kuigi inimõiguste kohus on kinnitanud, et seksuaalsed tegevused langevad artikli 8 kaitsealasse, on olemas ka tegevusi, mis ei lange eraelu kaitse alla. Näiteks tõusetuvad moraalsed ja sotsiaalsed probleemid seoses teatud seksuaalsete tegevustega nagu näiteks pedofiilia ja intsest.²³² Sellised tegevused peavad kindlasti olema keelatud kõlbluse ning kaasinimeste õiguste kaitseks.

Seksuaalse vabaduse alapeatüki juures käsitletud kaasuses *Dudgeon v. Ühendkuningriik* oli kaebajaks homoseksuaalne noormees, kes leidis, et Põhja Iirimaa seadused riivavad tema konventsioonist tulenevaid õigusi.²³³ Kohus esitas lahendis seisukoha, et ühiskonna moraalnormid on küll olulised ning nendega tuleb arvestada, kuid üle 21 aastaste isikute homoseksuaalsete suhete kriminaliseerimiseks ei ole tungivat sotsiaalset vajadust. Kaasuses kaalus avaliku huvi üles isiku õigus eraelule põhjendusel, et seksuaalne tegevus on eraelu eriti intiimne osa, mis vajab kaitset artikli 8 mõistes.²³⁴ Järelikult on isikul õigus seksuaalelu privaatsusele ning see õigus on olulisem kui ühiskonna moraalne hinnang.

Kuid samas ei ole seksuaalne tegevus alati niivõrd privaatne, et mitte lubata eraelu riivet. Näiteks saab tuua kaasuse *Laskey, Jaggard ja Brown v. Ühendkuningriik*, kus oli tegu politseiuurimisega, mille käigus jõudsid politsei kätte mitmed videolindid, kust nähtus kaebajate sado-massohistlik seksuaalne tegevus. Nende videote põhjal esitati nendele meestele süüdistus kehalise vigastuse tekitamise eest. Kaebajad vaidlesid vastu, et tegu oli privaatse konsensusliku tegevusega ning et nende õigust eraelule on riivatud.²³⁵ Kohus leidis, et kaebajate süüdistused ning karistused oli õigustatud, sest olid vajalikud demokraatlikus ühiskonnas tervise kaitseks.²³⁶ Kohus põhjendas, et liikmesriigil on õigus piirata isikute

²³¹ <http://echr-online.info/physical-integrity/> (13.01.2015)

²³² Marshall, J. *Personal freedom through Human Rights Law? Autonomy, Identity and Integrity under the European Convention on Human Rights*. Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers 2009, lk 105.

²³³ EIKo 22.10.1981, *Dudgeon v. Ühendkuningriik*, p 52.

²³⁴ EIKo 22.10.1981, *Dudgeon v. Ühendkuningriik*, p 60.

²³⁵ EIKo 19.02.1997, *Laskey, Jaggard ja Brown v. Ühendkuningriik*, p 8.

²³⁶ EIKo 19.02.1997, *Laskey, Jaggard ja Brown v. Ühendkuningriik*, p 50.

füüsilise ja psühholoogilise kahju tekitamist, isegi kui tegevus on konsensuslik, et balansseerida ühiskonna tervise ja üksikisikute vahelisi huve.²³⁷ Teiselt poolt näeb, et ka seksuaalseid suhteid on võimalik piirata, kui need kujutavad endast ohtu ühiskonna tervisele või moraalsele. Siinkohal saab jällegi rõhutada, et on oluline vaadata igat juhtumit eraldi ning nii ühiskonna kui üksikisiku huve tuleb põhjalikult kaaluda.

Enamik meditsiinilisi sekkumisi, mis riivavad isiku füüsilist enesemääratlemisõigust on õigustatud seoses vajadusega kaitsta ühiskonna tervist või ravitavat isikut ennast.²³⁸ Meditsiiniline ravi isiku tahte vastaselt riivab õigust eraelule, kuid vaatamata sellele võib sekkumine olla õigustatud puudutatud isiku enda huvides näiteks tervisekaitse eesmärgil.

Kaasuses *Acmanne v. Belgia* oli tegemist lastele kohustusliku tuberkuliini nahatesti ja röntenuuringuga tulberkuloosi ennetamiseks. Kohus leidis, et artikli 8 riive on õigustatud ühiskonna tervise kaitseks ning samuti oli uuringute eesmärgiks laste endi kaitse. Hinnates riive vajalikkust, kohus tuvastas, et isikul on sotsiaalne kohustus anda järgi avalikule huvile ning mitte ohustada teiste inimeste tervist, kui tema enda elu ei ole ohus.²³⁹

Lahendis *Hristozov ja teised v. Bulgaaria* olid kaebajateks 10 vähihaiget, kellele seadusega ei olnud lubatud vähiravimit, mis oli alles eksperimenteerimise staadiumis ning autoriseerimata.²⁴⁰ Kohus selgitas, et käesolevas kaasuses on tasakaalustavaks aspektiks avalik huvi, mistõttu reguleeritakse eksperimentaalsete ravimite kättesaadavust ravimatult haigetele isikutele. Põhjuseks on isikute kaitsemine sellises haavatavas seisundis, kus puuduvad selged andmed ravimi potentsiaalsetest riskidest ja kasust ning isikute kaitsemine olukorras, kus ravimi kasutamine võib olla kahjulik nende endi tervisele ja elule, vaatamata ravimatust seisundist.²⁴¹ Antud kaasusest saab järeldada, et kui riivet põhjendatakse tervise kaitse argumendiga, siis selle kaitse subjektiks on nii ühiskond kui ka isik ise, kes leidis et tema õigusi riivati. Järelikult on oluline ka kaaluda, kas soovitud õigus on ka isikule endale kahjulik või pigem toob kaasa kasu.

²³⁷ EIKo 19.02.1997, *Laskey, Jaggard ja Brown v. Ühendkuningriik*, p 40.

²³⁸ Kilkelly, U. *The Right to respect for private and family life. A guide to the implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks, Nr 1.* Council of Europe: Strasbourg 2003, lk 42. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRHAND/DG2-EN-HRHAND-01\(2003\).pdf](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRHAND/DG2-EN-HRHAND-01(2003).pdf) (02.04.2015)

²³⁹ EIKo 10.12.1984, *Acmanne v. Belgia*.

²⁴⁰ EIKo 13.11.2012, *Hristozov ja teised v. Bulgaaria*, p 7-18.

²⁴¹ EIKo 13.11.2012, *Hristozov ja teised v. Bulgaaria*, p 122.

Narkootikumid on maailmas aina kasvav probleem ning selle probleemiga võitlemist võetakse kui olulist osa rahva tervise kaitsest. Lahendis Bogumil v. Portugal oli tegemist kaebajaga, kelle jalanõudest leiti lennujaamas kokaiini pakikesed. Kaebaja teatas tolli töötajaid, et ta on mõned kokaiini pakikesed ka alla neelanud ning seejärel toimetati ta haiglasse, kus kotikesed eemaldati kirurgiliselt, et vältida kaebaja surma mürgituse tagajärjel. Kohus leidis, et isiku eraellu sekkumine oli seadusega kooskõlas ning eesmärgiks oli kaebaja elu kaitsmine. Kohus tõdes, et leiti õiglane tasakaal ühiskonna tervise kaitse ning kaebaja õiguse füüsilisele ja moraalsele puutumatusel, vahel.²⁴² Seega artikli 8 riive võib olla õigustatud nii isiku enda kui ühiskonna tervise ja kõlbluse kaitseks.

Kui rääkida rahva või siis ühiskonna tervise kaitse olulisusest, siis tihtipeale hõlmab see huvi ka kaebajate endi õiguseid, sest ka nemad on ühiskonna liikmed. Seetõttu põhjendatakse artiklist 8 tulevate õiguste riiveid rahva tervise kaitse argumendiga ning ka isiku enda tervise kaitsega.

²⁴² EIKo 07.10.2008, Bogumil v. Portugal. European Court of Human Rights. Information Note on the Court's case-law No. 112. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=002-1882#{"itemid":\["002-1882"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=002-1882#{) (20.04.2015)

3.2.6. Riive on demokraatlikus ühiskonnas vajalik kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks

Kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitse on üks enim vaidlusi tekitav artikli 8 riive, sest tuleb leida tasakaal erinevate inimeste erinevate õiguste vahel. Tihtipeale puudutavad sellised lahendid eraelu kõige intiimsemaid aspekte.

Kindlasti tuleb siinkohal välja tuua lahend *Pretty vs Ühendkuningriik*, mis tõstatab küsimuse, kas isikul on õigus nõuda eutanaasia ehk abistatud enesetapu läbiviimist.²⁴³ Kohus esitas seisukoha, et abistatud enesetapu keeld kaitseb eriti haavatavaid isikuid, kes on mõjutatud oma haigusest ning tihtipeale ka valudest ja ei suuda vajadusel enda eest seista, ning vastab seeläbi demokraatlikus ühiskonnas tungivale sotsiaalsele vajadusele. Keelu eesmärgiks on vältida teiste elu ja turvalisust kahjustavaid tegusid või eutanaasia õiguse kuritarvitamist.²⁴⁴ Järelikult on keeld eutanaasiale õigustatud kaasinimeste ja ka isiku enda õiguste ja vabaduste kaitseks.

Samuti on kohus leidnud, et lapse isal ei ole sõnaõigust abordi teostamise üle ning see võib olla pereelu õiguse riive kuid see on õigustatud sellega, et on vajalik naise eraelu õiguse kaitseks.²⁴⁵ Kaasuses *X v. Ühendkuningriik* kohus leidis, et loote elu on ühendatud last kandva naise eluga ning seetõttu tuleb kaitsta eelkõige selle naise õigusi, mis kaaluvad üles lapse isa õigused.²⁴⁶

Kaasuses *Sommerfeld v. Saksamaa* oli tegu isa ja tütreaga, kus ema keelas isal lapsega suhtlemise, sest ka laps ise ei soovinud seda. Siinkohal kohus leidis, et sellist olukorda lubavad sätted on kooskõlas artikliga 8, sest on suunatud lapse tervise ja kõlbluse ning õiguste ja vabaduste kaitseks.²⁴⁷ Seega kaaluvad lapse õigused teatud juhtudel üles vanema õigused, sest lapsed on vanematest mõjutatavamad ning neist ka haavatavamad, mistõttu on neil endil raske oma õigusi ja vabaduse kaitsta.

Kaasuses *Matter v. Slovakkia* oli tegemist teovõimetu isikuga, kes pöördus inimõiguste kohtu poole tahtevastase arstliku läbivaatuse tõttu.²⁴⁸ Lahendi puhul oli aga

²⁴³ EIKo 29.04.2002, *Pretty v. Ühendkuningriik*, p I.

²⁴⁴ EIKo 29.04.2002, *Pretty v. Ühendkuningriik*, p 74.

²⁴⁵ Clements, L. *European Human Rights. Taking a case under the Convention*. London: Sweet & Maxwell 1994, lk 160.

²⁴⁶ EIKo 13.05.1980, *X v. Ühendkuningriik*, p 244.

²⁴⁷ EIKo 08.07.2003, *Sommerfeld v. Saksamaa*, p 46.

²⁴⁸ EIKo 05.07.1999, *Matter v. Slovakkia*, p I.

lābivaatus vajalik, selleks et isikul taastada teovõime ning see protsess on isiku enda huvides ning seelābi on ka arstlik lābivaatus oluline tema enda huvides.²⁴⁹ Jārelikult kui riivega kaitstakse isiku enda huve, siis on riive vajalik ka demokraatlikus ūhiskonnas ning on õigustatud.

Ka kunstlikku viljastamist puudutavat on kohus mitmes lahendis kāsitlenud. Varasemalt kāsitletud kaasuses Evans v. Ūhendkuningriik arutas kohus viljastunud munarakkude kasutamise probleeme. Selles juhtumis tuli kaaluda kahe vōistleva huvi vahel, mis kumbki ei kaalu teist ūles: Proua Evansi soov saada endast pärinevat last ning tema endise abikaasa soov mitte olla lapse isa.²⁵⁰ Kohus leidis, et siseriiklik õigus saavutas õiglase tasakaalu vōistlevate huvide vahel mitte lubades embrūot kasutada. Proua Evansi õiguse piiramine oli õigustatud hārra Evansi õiguse kaitsega.²⁵¹ Lahendis olid omavahel kollisoonis vōrdsed huvid ning seetōttu tuli lugeda, et riive oli õigustatud.

Lahendis S.H ja teised v. Austria oli tegemist olukorraga, kus katseklaasi viljastamise korral on seemnerakkude vōi munarakkude annetamine siseriiklike seaduste kohaselt keelatud. Kohus tōi siinkohal vālja, et kuna on nāha tōusvat trendi liikmesriikides sugurakkude annetamise lubamisel, peegeldab see ūha tōusvat ūksmeelt liikmesriikide vahel sellel alal ning see on seotud õiguse arenguga.²⁵² Kuid sellegipoolest ei ole veel kōikide liikmesriikide vahel konsensust ning liikmeriikidel on reguleerimisel lai kaalutlusruum, et leida tasakaal avaliku ja erahuvi vahel.²⁵³ Kohus selgitas, et probleemid, mis tulenevad moraalsetest kaalutlustest ning sotsiaalsest aksepteeritavusest, ei ole piisavad, et seemnerakkude vōi munarakkude annetamine tāielikult keelata.²⁵⁴ Kohus leidis, et leides tasakaalu vōistlevate huvide vahel, ūletas Austria oma kaalutlusõiguse piire.²⁵⁵ Kōigele vaatamata esitas kohus seisukoha, et liikmesriigid peavad ise kaaluma, kas minna kaasa teaduse areguga ja seejārel ka seadusi vastavalt uuendada ning seetōttu oli antud riive seaduslik.²⁵⁶ Kohus jōudis sellise tōdemuseni sellepārast, et Austria õiguse jārgi oli seemne- vōi munarakkude annetamine lubatud emakasisesese viljastamise puhul ning samuti ei olnud

²⁴⁹ EIKo 05.07.1999, Matter v. Slovakkia, p 72.

²⁵⁰ EIKo 10.04.2007, Evans v. Ūhendkuningriik, p 90.

²⁵¹ EIKo 10.04.2007, Evans v. Ūhendkuningriik, p 92.

²⁵² EIKo 03.11.2011, S.H ja teised v. Austria, p 96.

²⁵³ EIKo 03.11.2011, S.H ja teised v. Austria, p 97.

²⁵⁴ EIKo 03.11.2011, S.H ja teised v. Austria, p 100.

²⁵⁵ EIKo 03.11.2011, S.H ja teised v. Austria, p 106.

²⁵⁶ EIKo 03.11.2011, S.H ja teised v. Austria, p 115-118.

kaebajatel keelatud minna katseklaasi viljastamiseks välismaale ning seega ei leidnud aset artiklist 8 tulenevate õiguste riive.²⁵⁷

Lahendis Dickson v. Ühendkuningriik oli kaebajaks meesvang, kellel tuli kanda 15-aasta pikkust karistust. Tema soov oli saada laps oma abikaasaga kuid naise vanuse tõttu ei oleks olnud võimalik oodata tema vanglast vabanemiseni. Paarile aga ei võimaldatud kunstlikku viljastamist mitmetel põhjustel.²⁵⁸ Kohus leidis, et juhtum läheb artikkel 8 kaitse alla, sest tegu oli isikute sooviga olla geneetiliseks lapsevanemaks. Artikli 8 riive seisnes selles, et keeldumise otsus tehti ilma kaalutamata avaliku ja erahuvi vahel ja seetõttu tasakaalu leidmata ning samuti jättis siseriiklik otsustaja hindamata riive proportsionaalsuse.²⁵⁹

Kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitse puhul tuleb enim ette probleeme, kus tuleb kaaluda kahe isiku huvide vahel ning sinna lisada ka avaliku huvi kaal. Tihtipeale hõlmab kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitse põhjendus ka selle isiku enda õigusi, kelle ühte õigust on riivatud. Seega tuleb siinkohal ka kaaluda isiku enda õiguste vahel ning leida, millise õiguse riive on proportsionaalsem.

²⁵⁷ EIKo 03.11.2011, S.H ja teised v. Austria, p 114.

²⁵⁸ EIKo 04.12.2007, Dickson v. Ühendkuningriik, p 9-13.

²⁵⁹ EIKo 04.12.2007, Dickson v. Ühendkuningriik, p 83, 85.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö uurimisobjektiks olid kehalise enesemääratlusõiguse riive hindamisel proportsionaalsustesti läbiviimisel esiletoodavad argumendid. Õigus eraelule on üks fundamentaalsemaid inimõigusi ning selle kaitsealasse ulatub ka kehaline enesemääratlusõigus. Kuid kehalise enesemääratlusõiguse riive hindamisel tuleb läbida proportsionaalsustest ning selle testi läbimisel on liikmesriikidel kaalutusõigus ning seetõttu on käesolevas töös kesksel kohal Inimõiguste Kohtu roll ning just erinevate aspektide interpretatsioon.

Mõistmaks töö olemust, on vaja määratleda kehalise enesemääratlusõiguse mõiste. Nimelt on kehaline enesemääratlusõigus üks osa privaatsusõigusest, mis on Inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni artiklis 8 välja toodud kui õigus eraelule. Kehalist enesemääratlusõigust on selgitatud kui midagi, mis on seotud isiku õigusega välistada teised tema isiklikust füüsilisest ruumist. Inimõiguste kohus on eraelu kaitseala alla omistanud ka õiguse isiklikule sõltumatusele ja arengule, füüsilise ja psüühilise puutumatus, arstiabi, vaimse tervise, õiguse otsustada raseduse katkestamise üle, soolise identiteedi, seksuaalse orientatsiooni, suguelu, õiguse otsustada elu lõpetamise viis ning samuti ka otsustusõiguse, kas keegi soovib saada lapsevanemaks, kuid on ka rõhutatud, et eraelu alla kuuluvate aspektide loetelu ei ole ammendav.

Kuna inimõigused kuuluvad, nagu kõigile teistele, ka piiratud teovõimega isikutele ja lastele, siis on nende õigust kehalisele enesemääratlusele puudutatud eraldi. Siinkohal on ka Inimõiguste kohus seisukohal, et piiratud teovõimega isikutele peab andma võimaluse kaitsta oma õigusi ning sellise võimaluse loomine on liikmesriigi positiivne kohustus. Näiteks meditsiiniliste protseduuride või ravimite manustamise puhul on isikute õiguste kaitseks kehtestatud isiku nõusoleku nõue ning piiratud teovõimega isikute puhul eestkostja nõusoleku kohustus. Kuid kui on tegu piiratud teovõimega isikuga ning tema eestkostja otsus on patsiendile kahjulik, siis jääb viimane otsustusõigus siiski arstile, kellel on kohustus tegutseda patsiendi parimates huvides. Elundite ja organite siirdamise puhul on vajalik kas isiku enda varasem nõusolek või surnud isiku puhul tema omaste nõusolek. Raseduse katkestamise puhul on kõige olulisem aga eelkõige raseda naise enda tahe ning soov, kuid ka sellisel juhul on vajalik jälgida seadusest tulenevaid piiranguid, mis puudutavad loote vanust. Inimõiguste kohus on võtnud seisukoha, et et abordi täielik keelustamine oleks lubamatu sekkumine artiklist 8 tulenevasse eraelu kaitsealasse. Alaealise õigus raseduse katkestamisele on Eestis väga aktuaalne seadusemuudatuse valguses, millega kaotati ära vanema nõusoleku vajadus

abordi läbiviimiseks ning nõue, et arst kaasab lapsevanema vaid siis kui näeb selleks vajadust. Inimese kehaline enesemääratlemisõigus hõlmab ka õigust määrata end surmale, mistõttu Inimõiguste kohus arutlenud ka eutanaasiaga kaasnevate probleemide ülening kohus on seisukohal, et liikmesriiki ei saa kohustada enesetappu hõlbustama, sest sellega kaasneb oht nii isikule endale kui ka ülejäänud ühiskonnale. Kunstliku viljastamise juhtumite puhul on oluline arvestada nii munaraku kui seemneraku omaniku õigusi ning palju probleeme on tekitanud võimalus viia viljastamine läbi annetatud sugurakkudega. Rõhutada tuleb, et liikmesriikide vahel ei ole kunstliku viljastamisega seoses konsensust, et mis on lubatav ja mis mitte ning seetõttu on riikidel laiem kaalutlusruum otsustamiseks kunstliku viljastamise reguleerimist ja alati ei leia aset artikli 8 riive. Euroopa Inimõiguste Kohus on kinnitanud, et seksuaalne orientatsioon ja seksuaalse elu vormid on oluline osa isiku privaatsusõigusest ning kuuluvad seetõttu artikli 8 kaitsealasse. Arvestada tuleb ka ühiskonna moraalnormidega, kuid suuremat kaalu omavad need mõjud mis langevad isikutele, kelle õigusi mõned piirangud mõjutavad, sest seksuaalne tegevus on eraelu üks intiimsemaid osi. Transseksuaalsuse puhul on probleemid esile kerkinud just koos meditsiinise arenguga, mis võimaldab isikute keha muuta nii, et sünnipärase sooga ei jää isikuid ühendama mitte ükski väline tunnus. Probleemid on tekkinud seoses isikuttõendavate dokumentidega ning õigustega, mis on meestel ja naistel erinevad ning isik elab ühiskonnas näiteks naisena, kuid seaduse silmis on ta edasi mees. Kohus ei ole rahul olukorraga, kus transseksuaalsed isikud ei saa nautida täielikult füüsilist ja psühholoogilist vabadust ning neid ei tunnustata kui täielikult naisena või mehena. Samuti tuleb arvestada avaliku huvi kaalu vähenemist seoses ühiskonna arenguga ning sallivuse kasvuga. Isikute läbiotsimine on turvakaalutlustel muutunud järjest rohkem inimeste igapäevaelu osaks ning seetõttu liikmesriikidel oluline seda reguleerida, et piirata liigset sekkumist isikute füüsilisse puutumatusesse. Kohus on seisukohal, et kui läbiotsimine on läbi viidud isikupuutmatust respektseerimata ning ilma seadusliku aluseta, on toimunud oluline riive isiku kehalisele enesemääratlusõigusele.

Kuid konventsiooni artiklist 8 tulevad õigused ei ole absoluutsed õigused ning nende õiguste riive on lubatud, kui selleks on õiguslik alus. Artikkel 8 teisest lõikest tuleneb, et võimud ei sekku isiku eraellu muidu, kui kooskõlas seadusega ning kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks. Inimõiguste kohus on leidnud, et tulenevalt konventsiooni põhiolomusest tuleb artikli 8 teist lõiget tõlgendada võimalikult kitsalt, et piirangud oleksid võimalikult piiritletud. Nimelt selleks, et riive oleks seadusega kooskõlas, on vajalik täita seaduse

kättesaadavuse ning õiguspärase ootuse printsiibid. Järelikult peavad seadused olema inimestele kättesaadavad, et inimesed saaksid käituda ning tegutseda vastavalt seadusele. Lisaks seaduse kättesaadavusele, peab seadus olema ka keeleliselt piisavalt selge, et riive oleks ettenähtav ning ootuspärane. Inimõiguste kohus on välja toonud, et normi ei saa pidada seaduseks, kui see ei ole sõnastatud piisavalt täpselt ja kodanik ei saa oma käitumist selle järgi kujundada. Kodanikul peab olema võimalus asjaoludest tulenevalt mõistlikult ette näha tagajärgi, mis võivad teatud teo järel saabuda.

Lisaks seadusega kooskõla nõudele, peab eraelu ning ka kehalise enesemääratlusõiguse riive olema vajalik demokraatlikus ühiskonnas. Siinkohal on oluline, et liikmesriikidel tuleb kehalise enesemääratlusõiguse riive hindamisel proportsionaalsustesti läbiviimiseks kaaluda vastanduvaid õigushüvesid. Riivete õiguspärasuse ning demokraatlikus ühiskonnas vajalikkuse üle otsustamisel on liikmesriikidel kaalutusõigus, mille kohta on Euroopa Inimõiguste kohus öelnud, et kui kaalul on eriti oluline inimese identiteedi aspekt, siis on riigi kaalutusõigus üldjuhul piiratud. Kui aga puudub konsensus liikmesriikide vahel, et kuidas teatud huvi kaitsta, eriti kui see puudutab moraali ning eetilisi küsimusi, siis on riigi kaalutusõigus laiem. Sellele vaatamata peab liikmesriigi otsus olema kooskõlas konventsiooniga. Kuid liikmesriigile omistatud kaalutusõigus varieerub vastavalt probleemi iseloomule ning kaalul olevate huvide tähtsusele. Järelikult tuleb riigil proportsionaalsustesti läbi viies iga olukorda iseseisvalt analüüsida ning võrreldavaid huve ja õigusi igakordselt uuesti kaaluda. Saab öelda, et õigustamaks riivet demokraatlikus ühiskonnas ning hinnates selle vajalikkust, tuleb liikmesriigil läbida proportsionaalsustest erinevate huvide vahel ning samaaegselt luua menetlusraamistik, et kohustatud isikutel oleks võimalik vältida õigustamatuid riiveid artiklist 8 tulenevate õiguste suhtes. Erinevaid huvisid, mida tuleb kaaluda saab lailt jagada avalikeks huvideks. Riive võib olla õigustatud, kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku huvides. Kaaluda tuleb üksikisiku ja avaliku huvi vahel, kuid põhjendused riiveks peavad olema põhjanevad. Riive võib olla õigustatud ka ühiskondliku turvalisuse huvides. Näiteks eutanaasiaks vajaliku surmava aine kättesaadavus kujutab endast ohtu tervele ühiskonnale, sest seeläbi tekib ka võimalus aine kuritarvitamiseks ning selliste ohtlike ainete või ravimite puhul kaalub avalik huvi üles üksikisiku õigused. Ka riigi majanduslik heaolu võib olla riive põhjenduseks, kuid sellisel juhul on kohus rõhutanud, et riik peab kohaldama vajalikud meetmed, et riivet ei oleks võimalik kuritarvitada ning õiguste vahel peab leidma kohase tasakaalu. Riive võib olla õigustatud, kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik korratuse või kuriteo ärahoidmiseks. Isikute läbiotsimiste puhul on õigustuseks toodud korratuse või kuriteo ärahoidmist, kuid

kohus on seisukohal, et tuleb hinnata läbiotsimise subjektist tulenevat potentsiaalset ohtu ning seejärel teostada läbiotsimine vastavalt ohule ning mitte ületades proportsionaalsuse piire. Seoses andmete säilitamise pikkusega kriminaalmenetluse järgselt on kohus tõdenud, et üldine ja valimatu andmete säilitamine selliste isikute kohta, keda on kahtlustatud kuid pole süüdi mõistetud, ei leia tasakaalu avaliku ja erahuvi vahel ning riik on siinkohal ületanud oma kaalutusõigust ning selline säilitamine on ebaproportsionaalne riive isiku eraelule. Riive võib olla ka õigustatud, kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik tervise ja kõlbluse kaitseks ning tõusetuvad moraalsed ja sotsiaalsed küsimused. Selliste lahendite puhul on kohus rõhutanud, et on oluline vaadata igat juhtumit eraldi ning nii ühiskonna kui üksikisiku huve tuleb põhjalikult kaaluda. Inimõiguste kohus on ka tuvastanud, et isikul on sotsiaalne kohustus anda järgi avalikule huvile ning mitte ohustada teiste inimeste tervist, kui tema enda elu ei ole ohus. Tervisekaitse argumendi puhul on kaitse subjektiks nii ühiskond kui ka isik ise ühiskonna liikmena. Vastanduvate erahuvidena saab võtta aga kaasinimeste õigusi ja vabadusi ning nende õiguste kaitse on üks enim vaidlusi tekitav artikli 8 riive, sest tuleb leida tasakaal erinevate inimeste erinevate õiguste vahel. Eutanaasiaga seoses esitas kohus seisukoha, et abistatud enesetapu keeld kaitseb eriti haavatavaid isikuid, kes on mõjutatud oma haigusest ning tihtipeale ka valudest ja ei suuda vajadusel enda eest seista, ning vastab seeläbi demokraatlikus ühiskonnas tungivale sotsiaalsele vajadusele. Kui kaaluda tuleb omavahel võrdsete õiguste vahel siis kohus on seisukohal, et selliste juhtumite puhul riive üldjuhul õigustatud.

Inimõiguste kohus on ka rõhutanud, et juhul kui liikmesriikide vahel puudub mingis küsimuses konsensus, siis liikmesriigid peavad ise proportsionaalsustesti läbiviimisel tegema otsuse, kas minna kaasa teaduse ja meditsiini arenguga ja seejärel ka seadusi vastavalt uuendada ning neil on sellisel juhul lai kaalutusõigus. Järelikult õigustamaks riivet demokraatlikus ühiskonnas ning et seda saaks pidada vajalikuna, tuleb liikmesriigil läbida proportsionaalsustest erinevate huvide vahel ning samaaegselt luua menetlusraamistik, et kohustatud isikutel oleks võimalik vältida õigustamatuid riiveid artiklist 8 tulenevate õiguste suhtes. Kokkuvõtvalt saab järeldada, et liikmesriigid peavad proportsionaalsustesti läbides kaaluma vastandlike õigushüvede vahel ning siinkohal tuleb arvestada avalikku huvi ning erahuvisid ning ka isiku enda vastanduvaid õiguseid.

Bodily integrity as a right to respect for private life and the legitimacy of interferences in the light of the European Convention on Human Rights and the cases of European Court of Human Rights.

ABSTRACT

Human rights and fundamental freedoms are the topic of discussion, which has always been and always will be so, because the rights and freedoms affect us all. Everybody wants to enjoy their rights and freedoms without restrictions, but it is not always possible, because we have to take into account the rights and freedoms of others. Protection of human rights came into discussion after World War Two, when it became clear, that human rights need to be protected by international co-operation, which resulted in international human rights principles. Because of these principles it came clear, that it is not possible for everyone to enjoy their rights and freedoms entirely in a democratic society because it may infringe someone else's rights and freedoms. But when the states want to restrict the rights and freedoms of someone, it has to be lawful and we need international principles for knowing when it is so. This work, however, is focused on cases when infringement of bodily integrity has occurred.

Bodily integrity is a part of the right to privacy, which in turn belongs to the protection area of Article 8 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, which sets out the right to respect for his private and family life. Despite the fact that bodily integrity is one of the most intimate rights, not everyone can enjoy this right without restrictions. This is why this master's thesis is based on bodily integrity as a right to respect for private life and the legitimacy of interferences in the light of the European Convention on Human Rights and the cases of the European Court of Human Rights. Based on Human Rights Convention because Article 8 and the rights that arise from it are the foundation of the right to bodily integrity and self-determination. The admissibility of the infringement also comes from Article 8. European Court of Human Rights case law sets out the meaning of these rights and has also justified the infringements.

However, for the infringement has to be in accordance with the law and necessary in a democratic society, the member states of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms have to consider, whether the public interest is more important or someone else's rights and freedoms. To decide, however, it is needed to pass the proportionality test, which weighs the pros and cons of both sides. The hypothesis is based on

the proportionality test, which is: “When weighing the proportionality of the infringement of bodily integrity, consideration of oppositional rights is needed.” The most significant base for this hypothesis is the case law of the European Court of Human Rights where the rights to bodily integrity contradicts with public interest.

For understanding this thesis, it is important to define the concept of bodily integrity and the right of self-determination. Bodily integrity is a part of right to privacy from Article 8 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Bodily integrity has been defined as something which is related with someones right to exclude others from his or hers personal physical space. European Court of Human Rights have included this non exhaustive list of rights under the right to respect for his private and family life: the right to persons right to personal independence and development, right to physical and mental integrity, healthcare, mental health, the right to decide to terminate pregnancy, gender identity, sexual orientation, sex life, the right to decide way to die and the right to decide whether to have children.

Since human rights also belong to persons with restricted active legal capacity and children, just like all other people, they have been mentioned separately. The Court of Human Rights considers that persons with restricted active legal capacity have to have the chance to protect their rights and it is the states positive obligation of creating such possibility. For example, a requirement of patient’s consent or guardian’s consent is established in order to administer drugs or carrying out medical procedures for protecting the rights of patients. But if the decision of the guardian of the person with restricted active legal capacity is harmful for the patient, the doctor has to make the final decision, because doctors have the duty to act in the best interests of the patient. When it comes to the transplantation of cells, tissues and organs, it is important to have the consent of the donor or the consent of immediate family. In the question of terminating a pregnancy the most important is the consent of the pregnant women, but even then it is necessary to follow the statutory restrictions regarding the age of the fetus. The Court of Human Rights has taken the position that a total ban of abortion would be unacceptable interference in the sphere of protection of privacy under the Article 8 of the convention. A minors right to terminate a pregnancy is a recent topic in Estonia, since there was a amendment to the act which abolished the need for parental consent and it added the requirement to involve the parents only when the doctor sees a need for it. The right to bodily integrity includes the right to choose the way to die and this is why the Court of Human Rights has discussed over euthanasia. The Court is of opinion that a member state cannot be obliged to favor suicide. In artificial insemination cases it is important to take in account both

the rights of the sperm and the egg holder and there are many other problems when it comes to a donor of artificial insemination. It should be underlined that where, however, there is no consensus within the member States of the Council of Europe, either as to the relative importance of the interest at stake or as to the best means of protecting it, particularly where the case raises sensitive moral or ethical issues, the margin will be wider and there is not always an interference with Article 8. The European Court of Human Rights has confirmed that sexual orientation and sexual forms of life is an important part of a person's privacy, and belongs to the sphere of protection of Article 8. The society's moral standards have to be considered, but they don't have more weight than the effects that fall to the persons whose rights are affected by some limitations. It is all because sexual activity is one of the most intimate parts of private life. The problems encountered with transsexuals have arisen with the medical development that allows people to change their body, so that any external identification does not link to the inherent sex. Problems have arisen in connection with identification documents and in connection with the fact that the rights of men and women are different, and when a person is living in society, for example, as a woman, but remains a man in the eyes of the law. The Court is not satisfied with the situation in which transgender people cannot enjoy the full physical and psychological freedom and they are not recognized as full as a woman or a man. It is also necessary to take into account that the public interest in these cases loses its balance because the society develops and becomes more tolerant. Searching individuals for security reasons has become more and more a part of people's everyday life and, therefore, it is important for member states to regulate it in order to limit unneeded interference in the bodily integrity. The Court is of the opinion that if a search is conducted without a respect to bodily integrity and without a legal basis, there has been a significant interference with the person's private sphere.

However, the rights coming from Article 8 of the Convention are not absolute rights and infringements of these rights are allowed if there is a legal basis. Article 8, second paragraph follows that there shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others. The Human Rights Court has found that, by the essence of Article 8 of the Convention, the substance of the second paragraph shall be interpreted narrowly so that the restrictions are limited as possible. In order for the interference to be consistent with the law, it is necessary to meet the principles of accessibility

of law and legitimate expectation. Consequently, the law must be accessible to people, so that people can behave and act in accordance with the law. In addition to the availability of law, the law must be sufficiently linguistically clear so that the infringement would be foreseeable and predictable. The Human Rights Court has pointed out that a norm can not be considered as a law, if it is not formulated with sufficient precision and a citizen cannot design a behavior by that. Every citizen must have the opportunity to foresee the consequences that may follow an act.

In addition to the requirement of accordance with the law, the interference of privacy and bodily integrity must be necessary in a democratic society. It is important for member states when weighing the proportionality of the infringement of bodily integrity to consider oppositional rights. According to the Court's established caselaw, the notion of necessity implies that the interference corresponds to a pressing social need and, in particular, that it is proportionate to the legitimate aim pursued. In determining whether the interference is necessary in a democratic society, the Court will take into account that a margin of appreciation is left to the national authorities, whose decision remains subject to review by the Court for conformity with the requirements of the convention. The margin of appreciation to be accorded to the competent national authorities will vary in accordance with the nature of the issues and the importance of the interests at stake. But the margin of appreciation has been found to be narrow as regards interferences in the intimate area or if the matter is about moral and ethical issues. When the margin of appreciation is left to the member states, the decision has to be in accordance with the convention. However, the discretion given to member states will vary according to the nature of the problem and the importance of the interests at stake. Consequently, the state must carry out the proportionality test in each situation independently to analyze and compare the interests and rights. You can say that to justify the interference in a democratic society, and assessing its necessity, the member state must go through proportionality test between different interests. The member state also has to create a procedural framework, at the same time, in order avoid unjustifiable interference to the rights coming from Article 8.

Different interests that have to be considered, can broadly be divided into public interest. The infringement may be justified if it is necessary in a democratic society in the interests of national security. Consideration should be given between the individual and the public interest, but the justification for the infringement has to be fundamental. The infringement could be justified in the interest of public safety. For example the availability of the necessary drug needed for euthanasia constitutes a lethal threat to society as a whole,

because then arises an opportunity for substance abuse, and for such dangerous substances or drugs the public interest weighs over the rights of individuals. Also, the country's economic well being may justify the infringement, but in this case, the court has stressed that the state must apply necessary measures to ensure that infringement can not be abused and it is needed to find an appropriate balance between the rights. The infringement may be justified if it is necessary in a democratic society for the prevention of disorder or crime. To justify individual searches the prevention of disorder or crime are given as reasoning, but the court is of the opinion that it is necessary to evaluate a potential threat from the subject of the search, and then perform a search in accordance with the risk and at the same time not exceeding the limits of proportionality. With regard to the length of data retention after the criminal proceedings the court held that a general and indiscriminate storage of data of persons who are suspected but not convicted, can not find a balance between public and private interests and the member state has exceeded its discretion and such retention of data is disproportionate infringement of a person's privacy. The infringement may be justified if it is necessary in a democratic society for the protection of health and morals and then the moral and social issues arise. In the rulings regarded these cases, the court has emphasized that it is important to look at each case individually and that the interests of society as well as the interests of the individual must be thoroughly considered. The Human Rights Court has also found that a person has a social obligation to provide by the public interest and not to endanger the health of other people, if his own life is not in danger. In the case of health protection argument, the subjects are both the society and party itself as a member of the society. The rights and freedoms of others are taken as opposing rights and this is the most controversial infringement of Article 8, because of the need to strike a balance between the different rights of different people. In regard of euthanasia, the Court has held that the prohibition of assisted suicide is for protecting particularly vulnerable persons who are affected by their disease, which often includes pain and they are unable to stand up for themselves, if necessary, and thus there is a pressing social need in a democratic society. If a consideration between equal rights is needed, the court is of the opinion that in such cases the infringement is justified.

The Human Rights Court has stressed that if there is no consensus between member states, the states have wide discretion and have to make a decision whether to follow the progress of science and medicine, and then update the laws in accordance. Consequently, in order to justify interference in a democratic society, and that it could be deemed necessary, the member state must go through proportionality test to consider between different interests, and at the same time the state has to create a procedural framework that obligated parties

would be able to avoid unjustified interference of the rights coming from Article 8 of the convention. To sum up, it can be concluded that member states have to consider oppositional rights when weighing the proportionality of the infringement of bodily integrity.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Article 3: Freedom from torture and inhumane and degrading treatment or punishment. Human Rights Review 2012. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/documents/humanrights/hrr_article_3.pdf (20.04.2015)
2. Clements, L. European Human Rights. Taking a case under the Convention. London: Sweet & Maxwell 1994.
3. Eesti vabariigi põhiseadus - kommenteeritud väljaanne. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.pohiseadus.ee/> (06.04.2015)
4. Euroopa inimõiguste kohtu lahendite lühikokkuvõte. Mental disability advocacy center 2007. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.mdac.info/sites/mdac.info/files/Estonian_Summaries%20of%20Mental%20Disability%20Cases%20Decided%20by%20the%20European%20Court%20of%20Human%20Rights.pdf (28.10.2014)
5. Greer, S. The exceptions to Articles 8 to 11 of the European Convention on Human Rights. Strasbourg: Council of Europe Publishing 1997. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-15\(1997\).pdf](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-15(1997).pdf)
6. Gomien, D., Harris, D., Zwaak, L. Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter. Saksamaa: Council on Europe Publishing 1996.
7. Jaggo, O., Olle, V., Paal, K. Meditsiiniõiguse kommentaarid. Eesti Patsientide Nõukoda: OÜ Greiff Tartu 2003.
8. Kilkelly, U. The Right to respect for private and family life. A guide to the implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks, Nr 1. Council of Europe: Strasbourg 2003. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRHAND/DG2-EN-HRHAND-01\(2003\).pdf](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRHAND/DG2-EN-HRHAND-01(2003).pdf) (02.04.2015)
9. Kiviorg, M., Land, K., Vallikivi, H. Rahvusvaheline õigus. Tallinn: Juura 2010.
10. Korff, D. The standard approach under articles 8 – 11 ECHR and article 2 ECHR. Arvutivõrgus kättesaadav:

- http://ec.europa.eu/justice/news/events/conference_dp_2009/presentations_speeches/KORFF_Douwe_a.pdf (02.04.2015)
11. Leis, M. Privaatsuse õigusest. *Juridica*, 1998, nr 7, lk 331-340.
 12. Marshall, J. *Personal freedom through Human Rights Law? Autonomy, Identity and Integrity under the European Convention on Human Rights*. Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers 2009.
 13. Maruste, R. *Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja vabaduste kaitse*. Tallinn: Kirjastus Juura 2004. (RAAMATUKOGUS)
 14. Matjus, M. Kas arst võib ravida teadvusetut patsienti? *MeditSiiniuudised* 05.02.2013. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.sorainen.com/UserFiles/File/Publications/article.kas-arst-voib-ravida-teadvusetut-patsienti.2013-02-05.est.marim.pdf> (13.01.2015)
 15. Männiko, M. *Õigus privaatsusele ja andmekaitse*. Tallinn: Kirjastus Juura 2011.
 16. Nõmper, A. Jehoova tunnistajate lapse arstide kriminaalasjast. *Juridica* 2000, nr. 4, lk. 212-223.
 17. Nõmper, A., Sootak, J. *MeditSiiniõigus*. Tallinn: Juura 2007.
 18. Pello, G-J. Kas teavitatud nõusoleku saamine enne ravitoimingu tegemist on a priori vajalik või saab ka ilma? *Eesti Arst* 2015, 94(1), lk 52–53. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.lmp.ee/et/publikatsioonid/artiklid/kas-teavitatud-nousoleku-saamine-enne-ravitoimingu-tegemist-on-a-priori-vajalik-voi-saab-ka-ilma> (13.01.2015)
 19. Puppink, G. Abortion and the European Convention on Human Rights. *Irish Journal of Legal Studies* 2013, Volume 3 (2), lk 142-193.
 20. Puppink, G., de La Hougue, C. The right to assisted suicide in the case law of the European Court of Human Rights. *The International Journal of Human Rights* 2014, Volume 18, Issue 7-8, lk 735-755.
 21. Research division. National security and European case-law. Council of Europe / European Court of Human Rights, 2013, lk 15. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/dataprotection/TPD_documents/Jurisprudence%20CEDH_En%20\(final\).pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/dataprotection/TPD_documents/Jurisprudence%20CEDH_En%20(final).pdf) (02.04.2015)
 22. "Sweden allows passive euthanasia". *The Swedish Wire*. AFP. 26 April 2010. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.swedishwire.com/politics/4096-sweden-allows-passive-euthanasia> (27.04.2015)
 23. Žmenja, M. Alaealise õigus abordile. *Juridica* 2014, nr. 4, lk 385 -394.
 24. Vallikivi, H. Põhiõiguste ja -vabaduste piiramise seadusliku aluse põhimõttest. *Juridica* 1997, nr. 5, lk 241-253.

25. van Dijk, P., van Hoof, G.J.H. Theory and practice of the ECHR. Holland: Kluwer Law and Taxation Publishers 1990.
26. Õiguskantsleri ettepanek nr 27, 03.06.2014 - Alaealisusega seotud piirangud raseduse katkestamisel. Arvutivõrgus kättesaadav: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_ettepanek_nr_27_alaealisusega_seotud_piirangud_raseduse_katkestamisel.pdf (13.01.2015)
27. <http://echr-online.info/physical-integrity/> (13.01.2015)
28. <http://humanrights.ee/inimoigused/lepingud/inimoiguste-ja-pohivabaduste-kaitse-konventsioon/> (23.03.2015)
29. <http://echr-online.info/article-8-echr/> (02.04.2015)

Kasutatud normatiivmaterjal

1. Eesti Vabariigi lastekaitseseadus. – RT I, 13.12.2013, 12.
2. Eesti Vabariigi põhiseadus – RT I, 27.04.2011, 2.
3. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:et:PDF> (11.11.2014)
4. Inimõiguste ja biomeditsiini konventsioon: inimõiguste ja inimväärikuse kaitse bioloogia ja arstiteaduse rakendamisel - RT II 2002, 1, 2.
5. Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon – RT II 2010, 14, 54. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13320295> (11.11.2014)
6. Inimõiguste ülddeklaratsioon. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/est.pdf (11.11.2014)
7. Kodaniku- ja poliitliste õiguste rahvusvaheline pakt – RT II 1994, 10, 11. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/23982> (11.11.2014)
8. Kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadus - RT I, 26.02.2015, 4.
9. Lapse õiguste konventsioon – RT II 1996, 16, 56. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016> (11.11.2014)
10. Puuetega inimeste õiguste konventsioon - RT II, 04.04.2012, 6.
11. Rakkude, kudede ja elundite käitlemise ja siirdamise seadus - RT I, 12.07.2014, 116.
12. Raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus - RT I, 20.02.2015, 11.
13. Raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus – RT I 2008, 59, 330 - jõust. 01.01.2009.
14. Tsiviilseadustiku üldosa seadus – RT I, 13.03.2014, 103.
15. Võlaõigusseadus - RT I, 11.04.2014, 13.

Kasutatud kohtupraktika

Eesti Vabariigi Riigikohtu praktika

1. RKTko 11.05.2011, nr 3-2-1-31-11.
2. RKÜko 06.01.2004, nr 3-1-3-13-03.

Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika

1. EIKo 19.05.1976, 6959/75, Brüggemann ja Scheuten v. Saksamaa. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{"appno":\["6959/75"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{)
2. EIKo 15.12.1977, 7705/76, X v. Saksamaa. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{"dmdocnumber":\["804162"\],"itemid":\["001-74330"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{)
3. EIKo 6.09.1978, 5029/71, Klass ja teised v. Saksamaa. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57510#{"itemid":\["001-57510"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57510#{)
4. EIKo 26.04.1979, 6538/74, Sunday Times v. Ühendkuningriik. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57584#{"itemid":\["001-57584"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57584#{)
5. EIKo 13.05.1980, 7215/75, X v. Ühendkuningriik. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{"dmdocnumber":\["883535"\],"itemid":\["001-104190"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{)
6. EIKo 15.05.1980, 8317/78, McFeeley v. Ühendkuningriik. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57602#{"fulltext":\["mcfeeley"\],"itemid":\["001-92713"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57602#{)
7. EIKo 06.11.1980, 7654/76, van Oostewijck v. Belgia. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-57549#{"itemid":\["001-57549"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-57549#{)

8. EIKo 22.10.1981, 7525/76, Dudgeon v. Ühendkuningriik. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57473#{"itemid":\["001-57473"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57473#{)
9. EIKo 04.07.1983, 33 DR 270, R v. Ühendkuningriik.
10. EIKo 10.12.1984, 10435/83, Acmanne v. Belgia. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112993#{"fulltext":\["acmanne"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112993#{)
11. EIKo 02.08.1984, 8691/79, Malone v. Ühendkuningriik. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57533#{"itemid":\["001-57533"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57533#{)
12. EIKo 26.03.1985, 8978/80, X. ja Y. v. Holland. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57603#{"itemid":\["001-57603"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57603#{)
13. EIKo 17.10.1986, 9532/81, Rees v. Ühendkuningriik. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57564#{"itemid":\["001-57564"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57564#{)
14. EIKo 24.04.1990, 11801/85, Kruslin v. Prantsusmaa. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57626#{"itemid":\["001-57626"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57626#{)
15. EIKo 27.09.1990, 10843/84, Cossey v. Ühendkuningriik. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57641#{"itemid":\["001-57641"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57641#{)
16. EIKo 25.03.1992, 13343/ 87, B v. Prantsusmaa. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57770#{"itemid":\["001-57770"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57770#{)
17. EIKo 16.12.1992, 13710/88, Niemietz v. Saksamaa. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57887#{"itemid":\["001-57887"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57887#{)
18. EIKo 19.02.1997, 21974/93, Laskey, Jaggard ja Brown v. Ühendkuningriik. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58021#{"itemid":\["001-58021"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58021#{)

19. EIKo 23.08. 1997, 20837/92, M.S. v. Rootsi. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58177#{"itemid":\["001-58177"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58177#{)
20. EIKo 05.07.1999, 31534/ 96, Matter v. Slovakkia. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58266#{"itemid":\["001-58266"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58266#{)
21. EIKo 27.09.1999, 31417/96 ja 32377/96, Lustig-Prean ja Beckett v. Ühendkuningriik.
Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58407#{"itemid":\["001-58407"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58407#{)
22. EIKo 18.01.2001, 24876/94, Coster v. Ühendkuningriik. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59156#{"itemid":\["001-59156"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59156#{)
23. EIKo 06.02.2001, 44599/98, Bensaid v. Ühendkuningriik. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{"dmdocnumber":\["697083"\],"itemid":\["001-59206"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{)
24. EIKo 24.10.2001, 44558/98, Valašinas v. Leedu. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59608#{"itemid":\["001-59608"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59608#{)
25. EIKo 29.04.2002, 2346/02, Pretty v. Ühendkuningriik. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60448#{"itemid":\["001-60448"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60448#{)
26. EIKo 11.06.2002, 28957/95, Christine Goodwin v. Ühendkuningriik. Arvutivõrgus
kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60596#{"itemid":\["001-60596"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60596#{)
27. EIKo 08.07.2003, 31871/96, Sommerfeld v. Saksamaa. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61195#{"itemid":\["001-61195"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61195#{)
28. EIKo 22.07.2003, 24209/94, Y.F v. Türgi. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61247#{"itemid":\["001-61247"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61247#{)

29. EIKo 09.03.2004, 61827/00, Glass v. Ühendkuningriik. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61663#{"fulltext":\["glass"\],"itemid":\["001-61663"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61663#{)
30. EIKo 16.09.2005, 61603/00, Storck v. Saksamaa. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69374#{"itemid":\["001-69374"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69374#{)
31. EIKo 26.12.2006, 12350/04, Wainwright v. Ühendkuningriik. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-76999#{"itemid":\["001-76999"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-76999#{)
32. EIKo 20.03.2007, 5410/03, Tysiac. v. Poola. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["8416/79"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-79812"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)
33. EIKo 10.04.2007, 6339/05, Evans v. Ühendkuningriik. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80046#{"itemid":\["001-80046"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80046#{)
34. EIKo 04.12.2007, 44362/04, Dickson v. Ühendkuningriik. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83788#{"itemid":\["001-83788"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-83788#{)
35. EIKo 07.10.2008, 35228/03, Bogumil v. Portugal. European Court of Human Rights. Information Note on the Court's case-law No. 112. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=002-1882#{"itemid":\["002-1882"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=002-1882#{) (20.04.2015)
36. EIKo 04.12.2008, 30562/04 ja 30566/04, S. ja Marper v. Ühendkuningriik. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60448#{"fulltext":\["S. and Marper v. United Kingdom"\],"kpthesaurus":\["429"\],"itemid":\["001-90051"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60448#{)
37. EIKo 01.07.2010, 43835/11, S.A.S. v. Prantsusmaa. Arvutivõrgus kättesaadav: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60448#{"fulltext":\["public safety"\],"languageisocode":\["ENG"\],"article":\["8"\],"itemid":\["001-145466"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-60448#{)

38. EIKo 16.12.2010, 25579/05, A, B ja C v. Iirimaa. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-102332#{"itemid":\["001-102332"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-102332#{)
39. EIKo 20.01.2011, 31322/07, Haas v. Šveits. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-102940#{"itemid":\["001-102940"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-102940#{)
40. EIKo 03.11.2011, 57813/00, S.H ja teised v. Austria. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{"appno":\["57813/00"\],"itemid":\["001-107325"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{)
41. EIKo 28.11.2011, 27617/04, R. R. v. Poola. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104911#{"itemid":\["001-104911"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104911#{)
42. EIKo 03.07.2012, 34806/04, X v. Soome. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-111938#{"itemid":\["001-111938"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-111938#{)
43. EIKo 19.07.2012, 497/09, Koch v. Saksamaa. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112282#{"itemid":\["001-112282"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112282#{)
44. EIKo 28.08.2012, 54270/10, Costa ja Pavan v. Itaalia. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112993#{"itemid":\["001-112993"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-112993#{)
45. EIKo 30.10.2012, 57375/08, P. ja S. v. Poola. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114098#{"itemid":\["001-114098"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114098#{)
46. EIKo 13.11.2012, 47039/11 ja 358/12, Hristozov ja teised v. Bulgaaria. Arvutivõrgus kättesaadav:
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114492#{"itemid":\["001-114492"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114492#{)
47. EIKo 13.12.2012, 3675/04 ja 23264/04, Flamenbaum ja teised v. Prantsusmaa. Press release issued by the Registrar of the Court ECHR 452 (2012), 13.12.2012. Arvutivõrgus kättesaadav:
<https://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCcQFjAB&url=http%3A%2F%2Fhudoc.echr.coe.int%2Fwebservices%2Fcontent%2Fpdf>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Liis Rebane

(sünnikuupäev: 15. jaanuar 1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
KEHALINE ENESEMÄÄRATLUSÕIGUS KUI ÕIGUS ERAELU PUUTUMATUSELE
NING VÕIMALIKE RIIVETE ÕIGUSPÄRASUS EUROOPA INIMÕIGUSTE JA
PÕHIVABADUSTE KONVENTSIOONI JA INIMÕIGUSTE KOHTU LAHENDITE
VALGUSES,

mille juhendaja on Mari Männiko,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 4. mail 2015.